

PODRĘCZNIK DLA NAUCZYCIELI

**Demokracja w Działaniu:
Wzmacnianie Dorosłych
w Nauczaniu Następnego
Pokolenia**

Democracy4all Ages

Współfinansowane przez
Unię Europejską

Erasmus Plus
Project N. 2024-2-AT01-KA210-ADU-000266621

Spis Treści

WPROWADZENIE

1. Poznaj nasz zespół

02

2. Cel podręcznika

03

3. Grupa docelowa

04

SEKCJA A: PODSTAWY TEORETYCZNE

1. Edukacja demokratyczna

05

2. Podstawowe wartości demokratyczne

09

3. Filozofia dla dzieci (P4C)

15

4. Janusz Korczak

18

5. Cele Zrównoważonego Rozwoju

21

Spis Treści

SEKCJA B: WDRAŻANIE PRAKTYCZNE

1. Rozumienie zasad i sprawiedliwości	23
2. Prawa i obowiązki	34
3. Uczestnictwo i głos	40
4. Wspólnota i przynależność	43
5. Wytyczne do projektowania planów lekcji	51
6. Filozofia dla dzieci (P4C)	57

SEKCJA C: WSPARCIE DLA NAUCZYCIELI

1. Strategia nauczania	62
2. Wytyczne dotyczące inkluzji	64

Spis Treści

3. Wskazówki dotyczące zarządzania
różnorodnością

69

4. Narzędzia oceny

72

5. Wyzwania w klasie

75

6. Dostępność i użyteczność

77

BIBLIOGRAFIA

80

Witamy

Projekt „Demokracja w działaniu: Wzmacnianie dorosłych w nauczaniu następnego pokolenia” (Democracy4All Ages) to małe partnerstwo Erasmus+ w dziedzinie edukacji dorosłych, którego celem jest wzmocnienie umiejętności i kompetencji edukatorów oraz trenerów dorosłych w zakresie promowania wartości demokratycznych, uczestnictwa i zaangażowania obywatelskiego wśród młodych uczniów.

Projekt ma na celu opracowanie praktycznych i elastycznych zasobów edukacyjnych, w tym Podręcznika dla nauczycieli, Przewodnika dla trenerów dorosłych oraz różnorodnych materiałów dydaktycznych, które pomogą edukatorom włączać zasady demokratyczne do codziennej praktyki edukacyjnej od najmłodszych lat.

Czerpiąc inspirację z podejść edukacyjnych, takich jak pedagogika skoncentrowana na dziecku Janusza Korczaka oraz Filozofia dla dzieci (P4C), projekt zachęca do uczenia się przez uczestnictwo, krytycznej refleksji, dialogu i aktywnego udziału dzieci w procesach podejmowania decyzji w klasie. Projekt wspiera tworzenie inkluzywnych i demokratycznych środowisk edukacyjnych, które sprzyjają współpracy, empatii, odpowiedzialności i aktywnemu obywatelstwu.

1. Poznaj **nasz zespół**

Roma Volkshochschule Burgenland – Austria

- Melinda Tamás, MA
- Madge Gil Bukasa
- Mag. Herwig Wallner

Akata Makata – Grecja

- Konstantina Soumpenioti
- Venia Soumpenioti

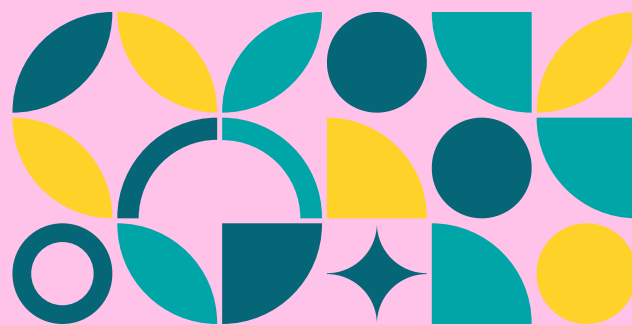

Fundacja Consensus – Polska

- Paulina Roś
- Krzysztof Roś

Współfinansowane przez Unię Europejską. Poglądy i opinie wyrażone w niniejszym dokumencie są wyłącznie poglądami autora(ów) i niekoniecznie odzwierciedlają stanowisko Unii Europejskiej lub OeAD-GmbH. Ani Unia Europejska, ani organ przyznający dotację nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

2. Cel podręcznika

Podręcznik dla nauczycieli został opracowany w celu wsparcia nauczycieli przedszkolnych i wczesnoszkolnych we włączaniu wartości demokratycznych do codziennej praktyki nauczania i uczenia się. Podręcznik ma na celu zapewnienie edukatorom zarówno zrozumienia teoretycznego, jak i praktycznych wskazówek dotyczących tworzenia inkluzywnych, partycypacyjnych i pełnych szacunku środowisk klasowych, w których dzieci mogą aktywnie uczestniczyć, wyrażać swoje opinie i uczyć się współpracy z innymi.

Edukacja demokratyczna odgrywa fundamentalną rolę w pomaganiu dzieciom w rozwijaniu odpowiedzialności społecznej, empatii, krytycznego myślenia i umiejętności aktywnego obywatelstwa od najmłodszych lat.

Poprzez interaktywne metodologie, doświadczalne działania edukacyjne i podejścia skoncentrowane na dziecku, podręcznik zachęca nauczycieli do wspierania rozumienia przez dzieci uczestnictwa, sprawiedliwości, praw, obowiązków, różnorodności i współpracy.

Podręcznik łączy podstawy teoretyczne z praktycznymi narzędziami, pomysłami na lekcje, zajęciami w klasie i strategiami refleksyjnymi, które edukatorzy mogą łatwo dostosować do różnych kontekstów edukacyjnych i grup wiekowych. Jest zaprojektowany tak, aby był dostępny, przyjazny dla użytkownika i wspierający dla nauczycieli, którzy mogą mieć ograniczone lub żadne wcześniejsze doświadczenie w edukacji demokratycznej. Wzmacniając kompetencje i pewność siebie nauczycieli, podręcznik przyczynia się do tworzenia demokratycznych kultur szkolnych promujących inkluzję, szacunek, współpracę i znaczące uczestnictwo wszystkich dzieci.

3. Grupa docelowa

Podręcznik dla nauczycieli jest przeznaczony przede wszystkim dla nauczycieli przedszkolnych i wczesnoszkolnych pracujących z dziećmi w wieku 4-10 lat. Jest szczególnie zaprojektowany dla edukatorów, którzy chcą wprowadzić wartości demokratyczne i praktyki partycypacyjne do swoich klas w prosty, praktyczny i dostosowany do wieku sposób.

Grupa docelowa

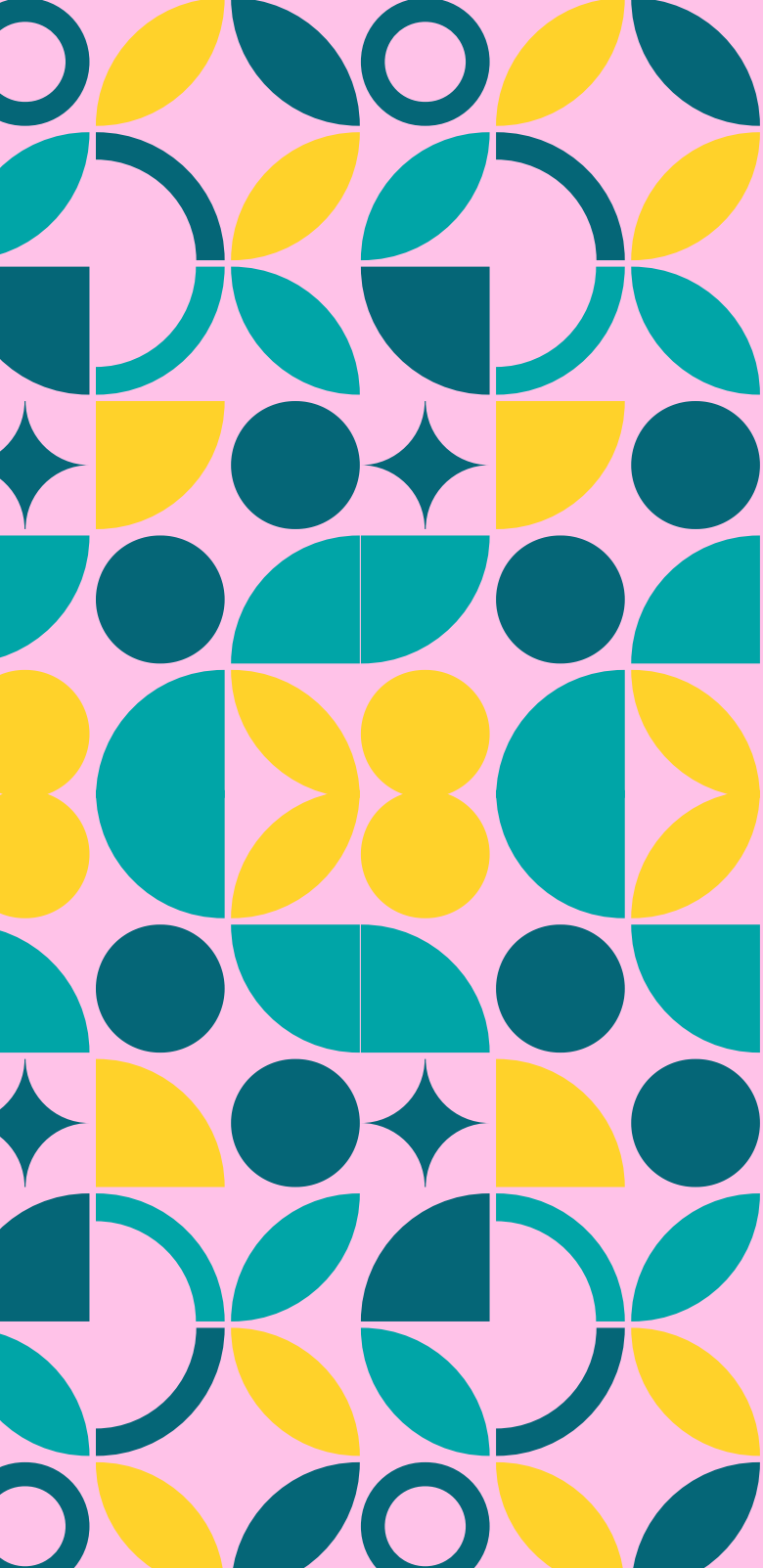
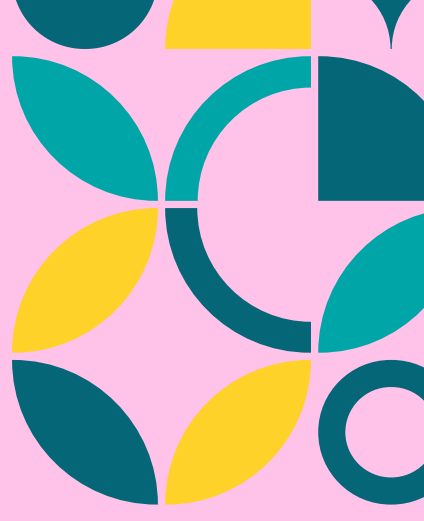
Podręcznik uwzględnia również potrzeby edukatorów z ograniczonym lub żadnym wcześniejszym doświadczeniem w edukacji demokratycznej, zapewniając jasne wyjaśnienia, praktyczne przykłady, elastyczne plany lekcji i interaktywne zajęcia, które można łatwo wdrożyć w codziennej praktyce nauczania. Ponadto podręcznik może służyć jako przydatny zasób dla asystentów nauczycieli, edukatorów nieformalnych i specjalistów zaangażowanych w inkluzywne i skoncentrowane na dziecku środowiska edukacyjne.

Grupa docelowa

Oferując elastyczne metodologie i dostępne zasoby, podręcznik ma na celu wsparcie edukatorów z różnych kontekstów edukacyjnych i kulturowych w promowaniu aktywnego uczestnictwa, inkluzji, współpracy i świadomości obywatelskiej wśród młodych uczniów.

SEKCJA A

PODSTAWY TEORETYCZNE

1. Edukacja demokratyczna

Rozumienie edukacji demokratycznej we wczesnej edukacji

Edukacja demokratyczna to podejście edukacyjne promujące uczestnictwo, inkluzję, równość, dialog, współpracę i poszanowanie godności ludzkiej w środowisku edukacyjnym. Opiera się na założeniu, że dzieci nie są biernymi odbiorcami wiedzy, lecz aktywnymi uczestnikami procesu edukacyjnego i członkami szerszej społeczności. Edukacja demokratyczna dąży do tworzenia przestrzeni edukacyjnych, w których dzieci mogą wyrażać

opinie, zadawać pytania, współpracować z innymi i stopniowo rozwijać wiedzę, umiejętności, postawy i wartości niezbędne do aktywnego obywatelstwa. We wczesnej edukacji edukacja demokratyczna nie oznacza po prostu nauczania dzieci o systemach politycznych czy instytucjach rządowych. Zamiast tego koncentruje się na pomaganiu dzieciom w doświadczaniu demokracji w codziennych interakcjach i życiu klasowym.

Edukacja demokratyczna

Edukacja demokratyczna jest również silnie związana z prawami dziecka, sprawiedliwością społeczną, inkluzją i uczeniem się przez uczestnictwo. Podkreśla, że wszystkie dzieci powinny czuć się bezpiecznie, szanowane, doceniane i włączane niezależnie od ich pochodzenia, języka, płci, zdolności, religii, pochodzenia etnicznego czy sytuacji rodzinnej.

Badacze edukacji coraz częściej podkreślają, że wartości demokratyczne powinny być wprowadzane od najmłodszych lat, ponieważ dzieci zaczynają rozwijać rozumienie moralne, empatię, umiejętności komunikacyjne i świadomość społeczną w pierwszych latach życia.

Doświadczenia z wczesnego dzieciństwa często kształtują postawy dzieci wobec uczestnictwa, współpracy, autorytetu, sprawiedliwości i inkluzji w późniejszym życiu.

Edukacja demokratyczna wspiera również holistyczny rozwój dziecka. Dzieci uczestniczące w demokratycznych środowiskach edukacyjnych często stają się bardziej zaangażowanymi uczniami, ponieważ czują się współwłaścicielami swoich doświadczeń edukacyjnych i społeczności klasowej.

Małe dzieci są z natury ciekawe, społeczne i chętne do uczestnictwa w działaniach wpływających na ich codzienne życie. Demokratyczne podejścia edukacyjne rozpoznają te zdolności i tworzą możliwości znaczącego uczestnictwa. (Corsaro, 1997; Prout & James, 1997).

W demokratycznych klasach dzieci są zachęcane do:

1. Swobodnego wyrażania pomysłów i opinii
2. Zadawania pytań i rozwijania ciekawości
3. Uczestnictwa w dyskusjach grupowych
4. Dokonywania prostych wyborów i decyzji
5. Współpracy z rówieśnikami
6. Szanowania różnic i różnorodności
7. Wspólnego rozwiązywania problemów
8. Refleksji nad swoimi doświadczeniami
9. Przyjmowania odpowiedzialności w społeczności klasowej

Demokratyczne środowiska edukacyjne różnią się od tradycyjnych podejść skoncentrowanych na nauczycielu w istotny sposób. W tradycyjnych modelach nauczyciele często podejmują wszystkie decyzje, samodzielnie ustalają zasady i koncentrują się głównie na dyscyplinie i przekazywaniu wiedzy.

Natomiast w edukacji demokratycznej nauczyciele pełnią rolę facylitatorów, przewodników i współuczących się, którzy zachęcają do uczestnictwa i dialogu. Nie oznacza to, że w klasach brakuje struktury czy oczekiwań. Wręcz przeciwnie, demokratyczne klasy opierają się na wspólnych uzgodnieniach, wzajemnym szacunku i zbiorowej odpowiedzialności.

Dzieci stopniowo uczą się, że wolność i uczestnictwo wiążą się również ze słuchaniem innych, współpracą, szanowaniem granic i troską o społeczność.

Dlaczego wartości demokratyczne należy wprowadzać **wcześnie**

Wczesne dzieciństwo to kluczowy okres rozwoju społecznego, emocjonalnego i moralnego. W tych latach dzieci rozwijają pierwsze rozumienie sprawiedliwości, empatii, współpracy, odpowiedzialności i relacji społecznych. Wprowadzanie wartości demokratycznych wcześniej pomaga dzieciom rozwijać nawyki i postawy wspierające pełne szacunku i inkluzywne uczestnictwo przez całe życie.

Małe dzieci są już bardzo świadome sprawiedliwości. Stwierdzenia takie jak "To niesprawiedliwe!" pokazują, że dzieci aktywnie oceniają sytuacje i interakcje społeczne. Edukacja demokratyczna pomaga dzieciom budować na tych naturalnych wrażliwościach poprzez zachęcanie do refleksji, dialogu i wspólnego rozwiązywania problemów. Gdy wartości demokratyczne są wprowadzane wcześniej, dzieci uczą się komunikować z szacunkiem, słuchać różnych opinii, pokojowo rozwiązywać konflikty i brać odpowiedzialność za własne działania. (Thornberg, 2008; Turiel, 1983).

Edukacja demokratyczna przyczynia się również do dobrostanu emocjonalnego. Dzieci, które czują się wysłuchane i szanowane, rozwijają silniejszą samoocenę, większą motywację i bardziej pozytywne relacje z rówieśnikami i nauczycielami. Inkluzywne i partycypacyjne środowiska edukacyjne pomagają zmniejszyć wykluczenie, zastraszanie i dyskryminację poprzez rozwijanie empatii i wzajemnego zrozumienia.

Edukacja demokratyczna i aktywne obywatelstwo

Jednym z długoterminowych celów edukacji demokratycznej jest rozwój aktywnego obywatelstwa. Aktywni obywatele uczestniczą w społeczeństwie odpowiedzialnie, myślą krytycznie, współpracują z innymi i przyczyniają się do demokratycznych społeczności.

Dzieci nie stają się aktywnymi obywatelami nagle w dorosłości. Umiejętności obywatelskie rozwijają się stopniowo poprzez codzienne doświadczenia uczestnictwa, współpracy, dialogu i wspólnej odpowiedzialności.

Demokratyczne klasy funkcjonują jako małe społeczności, w których dzieci ćwiczą skuteczną komunikację, szacunek dla różnorodności, wspólne podejmowanie decyzji i zaangażowanie społeczne. Przez te doświadczenia dzieci zaczynają rozumieć, że demokracja to nie tylko system polityczny, ale także sposób wspólnego życia w szacunku i współpracy.

2. Podstawowe wartości demokratyczne

Edukacja demokratyczna opiera się na zestawie podstawowych wartości, które kierują interakcjami w klasie, podejściami dydaktycznymi i doświadczeniami edukacyjnymi. Wartości te pomagają dzieciom zrozumieć, jak społeczności funkcjonują w sposób pełen szacunku, sprawiedliwy i inkluzywny.

Podstawowe wartości demokratyczne nie są nauczane wyłącznie poprzez bezpośrednie instrukcje. Dzieci uczą się wartości przede wszystkim poprzez codzienne doświadczenia, relacje, kulturę klasową i uczestnictwo. Nauczyciele odgrywają zatem kluczową rolę w konsekwentnym modelowaniu wartości demokratycznych.

Uczestnictwo

Uczestnictwo jest jedną z centralnych zasad edukacji demokratycznej. Oznacza, że dzieci są zachęcane do wyrażania pomysłów, wnoszenia wkładu w dyskusje, zadawania pytań i wpływania na decyzje dotyczące ich doświadczeń klasowych. To z kolei pomaga dzieciom rozwijać się w wielu obszarach, takich jak komunikacja, krytyczne myślenie, świadomość społeczna czy poczucie przynależności.

Znaczące uczestnictwo

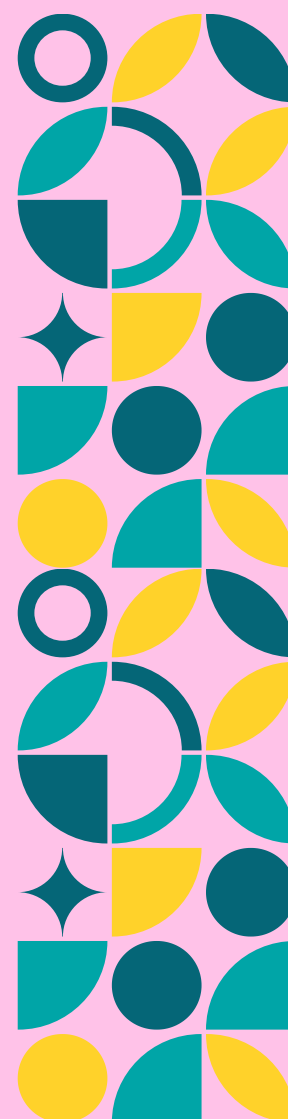
Znaczące uczestnictwo wymaga, aby dzieci czuły się emocjonalnie bezpiecznie i szanowane. Nauczyciele powinni tworzyć środowiska, w których dzieci wiedzą, że ich pomysły są cenione, a błędy są postrzegane jako część uczenia się.

Uczestnictwo można zachęcać poprzez:

- Dyskusje klasowe
- Zajęcia z głosowaniem
- Projekty współpracy
- Kręgi refleksji
- Wspólne uzgodnienia klasowe
- Zajęcia oparte na wyborze
- Grupowe rozwiązywanie problemów

Co ważne, uczestnictwo powinno obejmować wszystkie dzieci, w tym cichszych uczniów, uczniów wielojęzycznych i dzieci z dodatkowymi potrzebami wsparcia. (Halstead & Taylor, 2000)

Demokracja i konstruktywna **Niezgoda**

Demokracja jest często kojarzona ze współpracą i konsensusem. Jednak społeczeństwa demokratyczne obejmują również różne opinie, interesy i perspektywy. Nauka wyrażania niezgody, z poszanowaniem dla drugiej strony, jest zatem istotną kompetencją demokratyczną.

Dzieci powinny doświadczać tego, że niezgoda jest normalna i że konflikty można rozwiązywać poprzez dialog, empatię i wzajemny szacunek.

Edukacja demokratyczna pomaga dzieciom zrozumieć, że różne punkty widzenia mogą współistnieć i że rozwiązania są często wypracowywane wspólnie poprzez dyskusję i refleksję.

Równość i inkluzja

Równość oznacza, że wszystkie dzieci zasługują na równy szacunek, możliwości i uczestnictwo niezależnie od ich cech osobistych czy pochodzenia. Inkluzja oznacza aktywne tworzenie środowisk, w których wszystkie dzieci czują się mile widziane, doceniane i mogą uczestniczyć w sposób znaczący.

Inkluzywne demokratyczne klasy szanują różnorodność i zapobiegają dyskryminacji, co nie zawsze oznacza traktowanie każdego dziecka identycznie. Czasami sprawiedliwość wymaga różnego reagowania na indywidualne potrzeby, aby każde dziecko mogło uczestniczyć z powodzeniem.

**Edukacja inkluzywna uznaje różnorodność za siłę, a nie problem.
Dzieci odnoszą korzyści, gdy uczą się razem z rówieśnikami
o różnych perspektywach, językach, doświadczeniach i zdolnościach.**

Sprawiedliwość i przejrzystość

Sprawiedliwość jest głęboko ważna dla dzieci. Młodzi uczniowie szybko zauważają nierówne traktowanie, wykluczenie lub niespójność.

Demokratyczne klasy promują sprawiedliwość poprzez przejrzyste wyjaśnienia decyzji, uzgadnianie zasad, a następnie konsekwentne stosowanie tych uzgodnień. Przejrzystość oznacza również pomaganie dzieciom w zrozumieniu, dlaczego podejmowane są decyzje. Gdy dzieci rozumieją cel stojący za zasadami lub decyzjami, chętniej współpracują i czują się szanowane.

Nauczyciele mogą wspierać sprawiedliwość szczególnie poprzez świadome unikanie faworyzowania lub zachęcanie do refleksji podczas konfliktów. (Williams, 1993; Thornberg, 2008)

Szacunek dla różnorodności

Edukacja demokratyczna ceni różnorodność jako ważną część życia społeczności. Dzieci spotykają się z różnicami związanymi z wieloma aspektami, takimi jak język, kultura, religia, struktury rodzinne czy zdolności i zainteresowania.

Szacunek dla różnorodności obejmuje więcej niż tolerancję i może być promowany poprzez zachęcanie do dyskusji o różnicach w sposób pełen szacunku, kwestionowanie stereotypów lub celebrowanie różnorodności kulturowej.

Dzieci, które wcześniej uczą się szanować różnorodność, są lepiej przygotowane do uczestnictwa w pluralistycznych i demokratycznych społeczeństwach.

Prawa i obowiązki

Edukacja demokratyczna podkreśla, że prawa i obowiązki są ze sobą powiązane.

Niektóre z podstawowych praw dzieci – w odniesieniu do tematu demokracji – obejmują prawo do uczestnictwa, wyrażania opinii lub bycia szanowanym.

Jednocześnie dzieci stopniowo uczą się obowiązków, takich jak szanowanie innych, uważne słuchanie czy dbanie o wspólne materiały.

Rozumienie praw i obowiązków pomaga dzieciom uznać, że demokratyczne uczestnictwo obejmuje zarówno wolność, jak i troskę o innych.

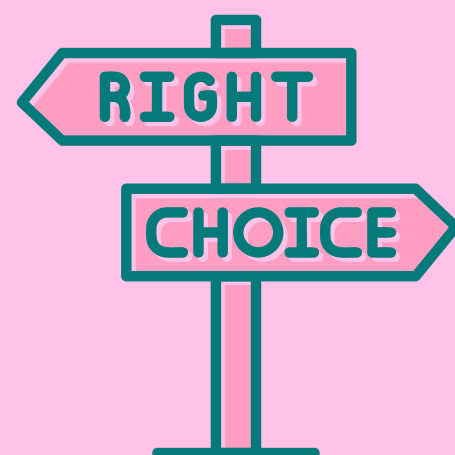
Podejmowanie decyzji

Podejmowanie decyzji jest ważną umiejętnością demokratyczną, którą dzieci mogą zacząć ćwiczyć od najmłodszych lat.

Proste demokratyczne doświadczenia decyzyjne mogą obejmować:

- Głosowanie nad zajęciami klasowymi
- Wspólne wybieranie historii
- Tworzenie uzgodnień klasowych
- Wspólne rozwiązywanie problemów grupowych
- Wspólne planowanie projektów

Poprzez doświadczenia decyzyjne dzieci uczą się, że istnieją różne opinie, ale także że kompromis jest czasami konieczny.

3. Filozofia dla **dzieci**

Filozofia dla dzieci (P4C) to podejście edukacyjne opracowane w celu rozwijania u dzieci krytycznego myślenia, dialogu, rozumowania i wspólnego dociekania. Stworzona przez Matthew Lipmana i współpracowników, P4C ma na celu pomóc dzieciom stać się rozważnymi, refleksyjnymi i zaangażowanymi uczestnikami demokratycznego społeczeństwa. (Lipman, 2003).

W przeciwieństwie do tradycyjnych podejść edukacyjnych, które koncentrują się głównie na poprawnych odpowiedziach i zapamiętywaniu, P4C kładzie nacisk na zadawanie pytań, eksplorację, dialog i refleksję. P4C zachęca dzieci do zadawania znaczących pytań, krytycznego i twórczego myślenia, refleksji nad pomysłami i doświadczeniami, szacunkowego słuchania innych oraz wyjaśniania rozumowania.

Filozofia dla dzieci wspiera edukację demokratyczną, ponieważ tworzy możliwości wspólnego dociekania, szacunkowej dyskusji i aktywnego uczestnictwa.

Zachęcanie do zadawania pytań i ciekawości

Dzieci są z natury ciekawe i często zadają głębokie pytania filozoficzne o sprawiedliwość, przyjaźń, prawdę, tożsamość i sprawiedliwość. Przykłady:

- "Co to jest sprawiedliwość?"
- "Dlaczego istnieją zasady?"
- "Czy coś może być prawdziwe dla jednej osoby, ale nie dla innej?"
- "Co czyni kogoś przyjacielem?"
- "Dlaczego ludzie się nie zgadzają?"

P4C ceni te pytania i wykorzystuje je jako punkty wyjścia do eksploracji i dialogu.

Zachęcanie do zadawania pytań pomaga dzieciom rozwijać ciekawość intelektualną, krytycznie reflektować nad doświadczeniami i budować pewność siebie w wyrażaniu pomysłów. Co ważne, nauczyciele w P4C nie zawsze podają ostateczne odpowiedzi. Zamiast tego ułatwiają dyskusję i wspierają dzieci w wspólnym odkrywaniu pomysłów.

(Lipman, 2003; Gregory et al., 2017)

Dialog i demokratyczna komunikacja

Dialog jest centralnym elementem P4C. Demokratyczny dialog obejmuje pełną szacunku komunikację, w której uczestnicy uważnie słuchają, rozważają różne punkty widzenia i wspólnie budują zrozumienie.

W dyskusjach P4C dzieci ćwiczą:

- Aktywne słuchanie
- Czekanie na swoją kolej
- Jasne wyjaśnianie pomysłów
- Zadawanie pytań uzupełniających
- Szacunkowe wyrażanie niezgody
- Refleksję nad opiniami
- Budowanie na pomysłach innych

Dialog pomaga dzieciom zrozumieć, że demokratyczne uczestnictwo wymaga zarówno mówienia, jak i słuchania.

Nauczyciele wspierają dialog poprzez tworzenie bezpiecznych emocjonalnie środowisk, zachęcanie wszystkich dzieci do uczestnictwa i modelowanie pełnej szacunku komunikacji. Ważne w tym procesie jest również stosowanie pytań otwartych i dawanie czasu na myślenie.

Myślenie krytyczne i refleksja

Myślenie krytyczne obejmuje uważną ocenę pomysłów, rozważanie dowodów, identyfikowanie założeń i refleksję nad rozumowaniem.

P4C wspiera myślenie krytyczne, zachęcając dzieci do wspólnej analizy problemów i wyjaśniania, dlaczego tak myślą. Myślenie krytyczne nie oznacza ostrego krytykowania innych. Zamiast tego obejmuje przemyślaną refleksję i staranne rozumowanie.

Umiejętności te są niezbędne dla demokratycznego obywatelstwa, ponieważ społeczeństwa demokratyczne wymagają obywateli, którzy potrafią myśleć niezależnie, krytycznie oceniać informacje i uczestniczyć odpowiedzialnie.

Wspólnota dociekania

Jednym z najważniejszych pojęć w P4C jest "wspólnota dociekania". Wspólnota dociekania to współpracujące środowisko edukacyjne, w którym dzieci i nauczyciele wspólnie eksplorują pytania poprzez dialog i refleksję. Rola nauczyciela zmienia się wówczas z autorytetu na facylitatora dociekania.

4. Janusz Korczak

Kim był Janusz Korczak?

Janusz Korczak był polsko-żydowskim pedagogiem, pediatrą, pisarzem i orędownikiem praw dziecka, którego filozofia edukacyjna nadal wpływa na demokratyczną i skoncentrowaną na dziecku edukację na całym świecie.

Korczak głęboko wierzył, że dzieci powinny być traktowane z godnością, szacunkiem i powagą. W czasach, gdy dzieci były często postrzegane jako niedojrzali dorośli wymagający jedynie dyscypliny i posłuszeństwa, Korczak argumentował, że dzieci są pełnoprawnymi istotami ludzkimi z myślami, uczuciami, prawami i perspektywami zasługującymi na uznanie.

Jego praca podkreślała szacunek dla dzieci, ich prawdziwe uczestnictwo, dobrostan emocjonalny, wspólną odpowiedzialność i refleksyjną edukację. Idee edukacyjne Korczaka pozostają bardzo aktualne dla edukacji demokratycznej dzisiaj.

Szacunek dla głosu dzieci

Jedną z najważniejszych zasad Korczaka było poważne słuchanie dzieci. Wierzył, że opinie dzieci mają znaczenie i że dzieci powinny uczestniczyć w decyzjach ich dotyczących. Z drugiej strony dorośli powinni słuchać z szacunkiem, ponieważ dzieci zasługują na uczciwość i godność.

Według Korczaka najważniejsze w edukacji było oparcie relacji edukacyjnych na zaufaniu. Jednocześnie odrzucał autorytarne modele edukacyjne oparte wyłącznie na posłuszeństwie i karze.

We współczesnych klasach szanowanie głosu dzieci może obejmować dyskusje klasowe, w których każdy ma prawo się wypowiedzieć, wspólne tworzenie zasad lub kręgi refleksji (np. kręgi naprawcze).

Dzieci, które czują się wysłuchane, chętniej uczestniczą z pewnością siebie i rozwijają pozytywną samoocenę.

Prawa dzieci

Korczak był jednym z pierwszych pedagogów, którzy zdecydowanie opowiadali się za prawami dzieci. Wierzył, że dzieci mają:

- Prawo do godności
- Prawo do szacunku
- Prawo do bycia wysłuchanym
- Prawo do wyrażania opinii
- Prawo do popełniania błędów
- Prawo do uczestnictwa w decyzjach ich dotyczących
- Prawo do rozwoju zgodnie z indywidualnymi potrzebami i zdolnościami

Wiele jego idei później wpłynęło na Konwencję ONZ o prawach dziecka.

Korczak podkreślał, że szanowanie praw dzieci nie osłabia autorytetu dorosłych. Zamiast tego tworzy zdrowsze, bardziej pełne szacunku relacje edukacyjne. Korczak wdrażał demokratyczne praktyki w prowadzonych przez siebie sierocińcach. Jego dzieci uczestniczyły w radach dziecięcych, sądach koleżeńskich i dyskusjach społecznościowych, co pomagało dzieciom rozwijać odpowiedzialność, współpracę, empatię i rozumienie obywatelskie.

Co ważne, Korczak wierzył, że dzieci najlepiej uczą się demokracji poprzez przeżywane doświadczenia, a nie abstrakcyjne instrukcje.

Praktyczne implikacje dla współczesnej klasy

Idee Korczaka mogą być stosowane we współczesnych środowiskach edukacyjnych na wiele praktycznych sposobów. Dzisiejsi nauczyciele mogą wykorzystywać idee Janusza Korczaka, tworząc klasy oparte na szacunku, empatii i głosie ucznia. Wierzył, że dzieci powinny być traktowane jako jednostki z własnymi opiniami i prawami, więc współcześni edukatorzy mogą zachęcać do otwartych dyskusji, pozwalać uczniom uczestniczyć w decyzjach klasowych i budować relacje oparte na zaufaniu zamiast polegać wyłącznie na surowym autorytecie.

Nauczyciele mogą również wspierać dobrostan emocjonalny, uważnie słuchając obaw uczniów i tworząc bezpieczne środowisko, w którym błędy są postrzegane jako część uczenia się. Promując sprawiedliwość, odpowiedzialność i wzajemny szacunek, dzisiejsze klasy mogą odzwierciedlać przekonanie Korczaka, że edukacja powinna pomagać dzieciom rozwijać się nie tylko akademicko, ale także jako pewne siebie i współczujące osoby.

Gdy dzieci czują się szanowane, bezpieczne i doceniane, chętniej aktywnie uczestniczą, współpracują z innymi i rozwijają pozytywne postawy demokratyczne.

5. Powiązanie z celami zrównoważonego rozwoju

Edukacja demokratyczna a zrównoważony rozwój

Edukacja demokratyczna znacząco przyczynia się do zrównoważonego rozwoju, pomagając dzieciom rozwijać wiedzę, wartości, postawy i umiejętności niezbędne do budowania pokojowych, inkluzywnych i sprawiedliwych społeczeństw. Cele Zrównoważonego Rozwoju ONZ (SDGs) uznają znaczenie edukacji w promowaniu sprawiedliwości społecznej, równości, uczestnictwa, pokoju i zrównoważonego rozwoju. Edukacja demokratyczna wspiera kilka celów SDG, w szczególności: Cel 4: Dobra jakość edukacji, Cel 16: Pokój, sprawiedliwość i silne instytucje

Cel 4: Dobra jakość edukacji

Cel 4 dąży do "zapewnienia inkluzywnej i sprawiedliwej edukacji wysokiej jakości oraz promowania możliwości uczenia się przez całe życie dla wszystkich."

Edukacja demokratyczna przyczynia się do Celu 4 poprzez promowanie inkluzywnych środowisk edukacyjnych i podejść dydaktycznych skoncentrowanych na dziecku, ponieważ edukacja wysokiej jakości obejmuje więcej niż osiągnięcia akademickie. Obejmuje również pomaganie dzieciom w rozwijaniu kompetencji społecznych, emocjonalnych, etycznych i obywatelskich. Inkluzywna edukacja demokratyczna jest szczególnie ważna dla wspierania dzieci marginalizowanych lub zagrożonych oraz zapewnienia równych szans uczestnictwa i sukcesu.

Cel 16: Pokój, sprawiedliwość i silne instytucje

Cel 16 koncentruje się na promowaniu pokojowych, inkluzywnych i sprawiedliwych społeczeństw. Edukacja demokratyczna przyczynia się do tego celu, pomagając dzieciom rozwiązywać konflikty pokojowo, rozumieć sprawiedliwość oraz cenić różnorodność i inkluzję. Dzieci, które wcześniej doświadczają demokratycznego uczestnictwa, częściej stają się zaangażowanymi obywatelami pozytywnie przyczyniającymi się do społeczeństwa.

Demokratyczne klasy funkcjonują jako małe społeczności, w których dzieci ćwiczą pokojową komunikację, współpracę i odpowiedzialność. Te codzienne doświadczenia pomagają dzieciom zrozumieć, jak funkcjonują społeczeństwa demokratyczne. Edukacja odgrywa zatem kluczową rolę w budowaniu kultur demokratycznych i zrównoważonej przyszłości.

Podsumowanie

Edukacja demokratyczna we wczesnej edukacji i szkole podstawowej jest niezbędna dla wspierania holistycznego rozwoju dzieci i przygotowania ich do aktywnego uczestnictwa w społeczeństwach demokratycznych. Wprowadzając wartości demokratyczne wcześniej, edukatorzy pomagają dzieciom rozwijać empatię, umiejętności komunikacyjne, krytyczne myślenie, odpowiedzialność, współpracę i szacunek dla różnorodności.

Demokratyczne klasy to nie tylko miejsca, gdzie dzieci uczą się o demokracji teoretycznie; to społeczności, w których demokracja jest praktykowana codziennie poprzez uczestnictwo, dialog, inkluzję i wspólną odpowiedzialność.

Podstawy teoretyczne, takie jak prawa dziecka, pedagogika demokratyczna, Filozofia dla dzieci i filozofia edukacyjna Janusza Korczaka, dostarczają cennych wskazówek do tworzenia pełnych szacunku i partycypacyjnych środowisk edukacyjnych.

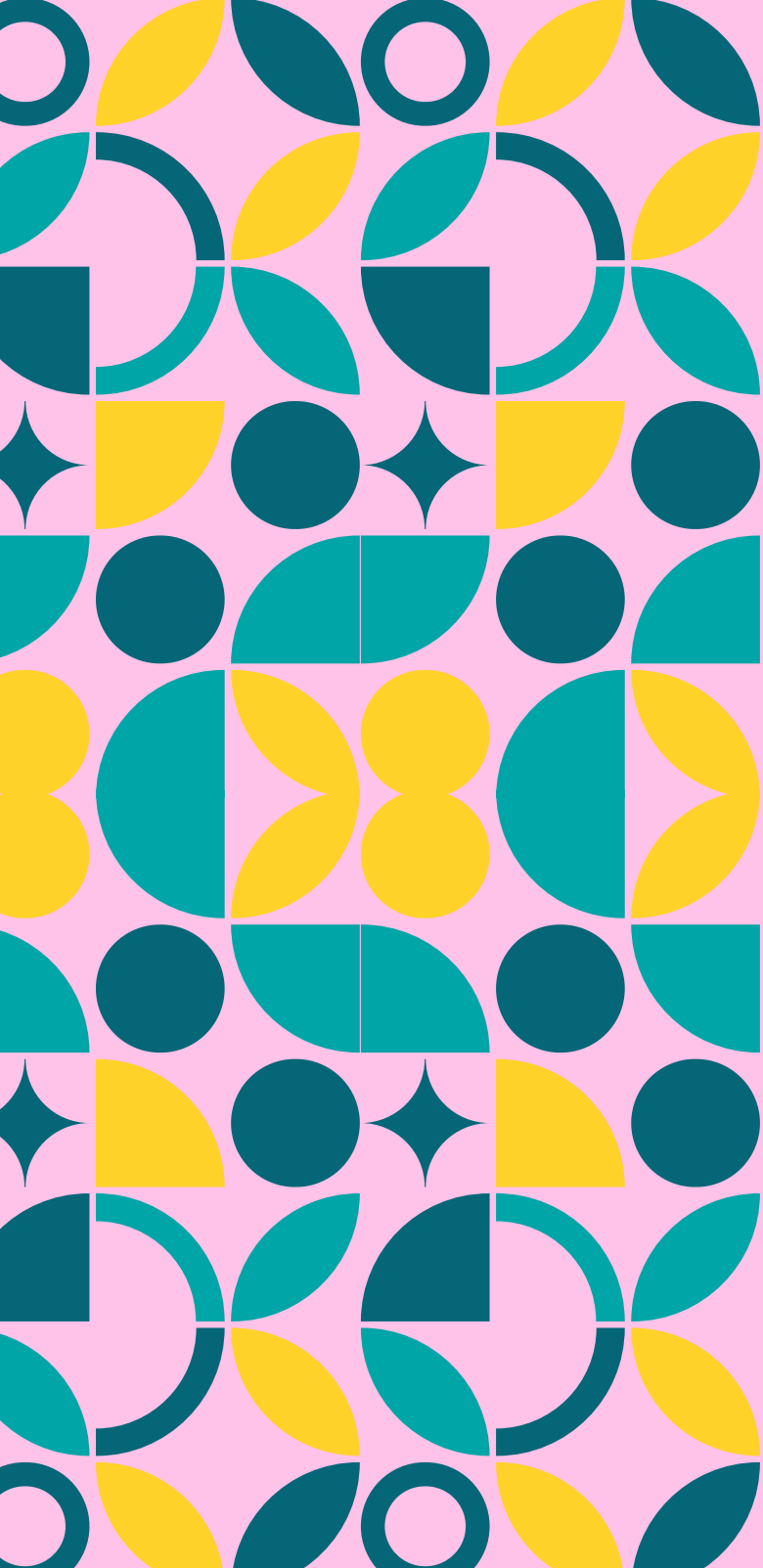
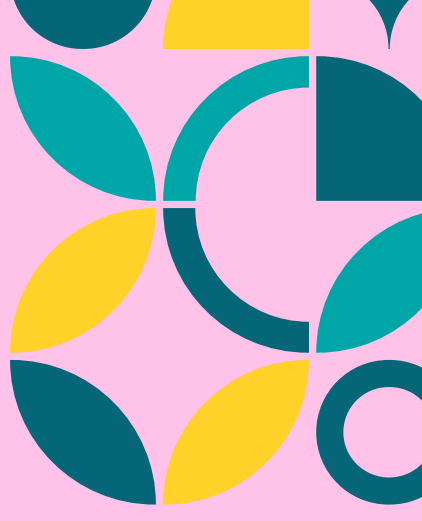
Jednocześnie edukacja demokratyczna przyczynia się do szerszych celów społecznych związanych z inkluzją, pokojem, sprawiedliwością, zrównoważonym rozwojem i aktywnym obywatelstwem.

Nauczyciele odgrywają centralną rolę w tym procesie. Poprzez pełne szacunku relacje, inkluzywne praktyki i partycypacyjne podejścia dydaktyczne, edukatorzy pomagają dzieciom doświadczać, co oznacza wspólne życie i uczenie się w sposób demokratyczny.

Ostatecznie edukacja demokratyczna polega na pomaganiu dzieciom w zrozumieniu, że ich głosy mają znaczenie, że różnorodność wzbogaca społeczności oraz że współpraca, empatia i uczestnictwo są niezbędne do budowania sprawiedliwszych i bardziej zrównoważonych społeczeństw.

SEKCJA B

PRAKTYCZNE WDRAŻANIE

1. Rozumienie zasad i sprawiedliwości

Zasady są fundamentalną częścią doświadczeń społecznych i edukacyjnych dzieci. Od najmłodszych lat dzieci spotykają się z zasadami w rodzinie, szkole i szerszej społeczności. W środowiskach edukacyjnych zasady są powszechnie kojarzone z zarządzaniem klasą, dyscypliną, bezpieczeństwem i organizacją. Jednak zasady odgrywają głębszą rolę edukacyjną i społeczną, ponieważ pomagają dzieciom zrozumieć, jak funkcjonują społeczności, jak jednostki odnoszą się do siebie nawzajem oraz jak sprawiedliwość i odpowiedzialność rozwijają się w grupie (Boostrom, 1991).

Teorie socjalizacji często koncentrują się na tym, jak dzieci są socjalizowane w wartościach, normach i wzorcach zachowań swojego społeczeństwa, kultury lub grupy społecznej w dość jednokierunkowy sposób, zgodnie z modelem transmisji (Durkheim, 1961/2002). Według tej perspektywy szkoły funkcjonowały przede wszystkim jako instytucje, w których dzieci uczyły się posłuszeństwa, konformizmu i społecznie akceptowalnych zachowań poprzez dyscyplinę i regulację. Jednak współczesne perspektywy w socjologii dzieciństwa kwestionują to rozumienie, uznając dzieci za aktywnych uczestników własnego rozwoju społecznego.

Dzieci nie akceptują zasad bezkrytycznie; interpretują je, negocjują, kwestionują i nadają im sens poprzez codzienne interakcje i doświadczenia (Corsaro, 1997; Prout & James, 1997).

Badania pokazują, że dzieci są zdolne do krytycznej oceny zasad i zachowań dorosłych, szczególnie gdy postrzegają sytuacje jako niesprawiedliwe lub niespójne (Thornberg, 2008). Chociaż uczniowie generalnie rozumieją znaczenie zasad i oczekują, że szkoły je będą mieć, są również wrażliwi na nierówne traktowanie, brak szacunku i brak uczestnictwa w procesach decyzyjnych (Williams, 1993). Dzieci często oceniają zasady nie tylko na podstawie autorytetu, ale także tego, czy uważają je za sprawiedliwe, znaczące i szanujące potrzeby wszystkich (Halstead & Taylor, 2000).

To rozumienie jest szczególnie ważne w edukacji demokratycznej. Demokratyczne klasy wykraczają poza dyscyplinę opartą na posłuszeństwie i zamiast tego zachęcają do uczestnictwa, dialogu, wspólnej odpowiedzialności i wzajemnego szacunku.

W takich środowiskach zasady nie są po prostu narzucane przez dorosłych, lecz są omawiane, negocjowane i rozumiane zbiorowo. Ten proces pomaga dzieciom rozwijać poczucie współwłasności, odpowiedzialności i przynależności w społeczności klasowej.

Ponadto zasady kształtują rozumienie moralne i społeczne dzieci. Zasady szkolne nie są neutralnymi instrukcjami; komunikują wartości dotyczące tego, co jest uważane za dobre lub złe, akceptowalne lub nieakceptowalne, sprawiedliwe lub niesprawiedliwe. Poprzez zasady dzieci uczą się współpracy, empatii, równości, uczestnictwa i sprawiedliwości. Dlatego zasady są ściśle związane z edukacją wartości i edukacją obywatelską (Jackson et al., 1993).

Sprawiedliwość a rozwój moralny dzieci

Pojęcie sprawiedliwości jest centralne dla edukacji demokratycznej i rozwoju społecznego dzieci.

Małe dzieci są bardzo wrażliwe na sprawiedliwość i często reagują silnie, gdy postrzegają sytuacje jako niesprawiedliwe. Stwierdzenia takie jak "To niesprawiedliwe!" są powszechnymi wyrażeniami, poprzez które dzieci komunikują swoje rozumienie równości, szacunku i uczestnictwa (Thornberg, 2008).

Zgodnie z Teorią Domen dzieci organizują wiedzę społeczną w różne domeny: domenę moralną, domenę konwencjonalną i domenę osobistą (Turiel, 1983; Nucci, 2001). Domena moralna dotyczy kwestii sprawiedliwości, praw, dobra i krzywdy, podczas gdy domena konwencjonalna obejmuje zasady społeczne, tradycje i oczekiwania. Domena osobista odnosi się do wyborów osobistych i indywidualnych preferencji.

Badania w ramach tego podejścia pokazują, że dzieci rozróżniają zasady moralne i konwencje społeczne. Kwestie moralne, takie jak krzywdzenie kogoś, wykluczanie innych lub niesprawiedliwe działanie, są zwykle uważane za złe niezależnie od tego, czy istnieje oficjalna zasada.

W przeciwieństwie do tego, zasady konwencjonalne, takie jak siedzenie w określonym miejscu lub podnoszenie ręki przed mówieniem, są często postrzegane jako zależne od kontekstu, autorytetu lub umowy społecznej (Nucci, 2001).

Zrozumienie tego rozróżnienia jest ważne, ponieważ pokazuje, że dzieci są zdolne do rozumowania etycznego od najmłodszych lat. Nie przestrzegają zasad po prostu dlatego, że dorośli tego wymagają; oceniają, czy zasady mają sens i czy promują sprawiedliwość i dobrostan dla wszystkich zaangażowanych.

Edukacja demokratyczna zachęca zatem edukatorów do angażowania dzieci w dyskusje o sprawiedliwości, prawach i obowiązkach zamiast polegania wyłącznie na kontroli i karze. Gdy dzieci uczestniczą w tworzeniu uzgodnień klasowych i otwartym omawianiu zasad, chętniej rozumieją cel zasad i rozwijają wewnętrzną motywację do ich przestrzegania.

Idea szkoły jako "dobra wspólnego" dodatkowo wspiera tę demokratyczną perspektywę. Edukacyjne dobra wspólne postrzegają szkoły jako wspólne społeczności, w których uczniowie i nauczyciele wspólnie tworzą środowiska edukacyjne oparte na współpracy, uczestnictwie, trosce i wzajemnej odpowiedzialności (Pechtelidis & Kioupkiolis, 2020). W tym podejściu dzieci są uznawane za aktywnych współtwórców życia klasowego, a nie biernych odbiorców autorytetu dorosłych. Wspólne podejmowanie decyzji i zbiorowa odpowiedzialność pomagają wzmacniać sprawczość dzieci, uczestnictwo społeczne i kompetencje demokratyczne (Pantazidis & Bantiou, 2026).

Tworzenie sprawiedliwych i demokratycznych środowisk klasowych wymaga również od edukatorów krytycznej refleksji nad własnymi praktykami. Zasady powinny być stosowane konsekwentnie, z szacunkiem i w sposób inkluzywny. Nauczyciele powinni zapewnić, że wszystkie dzieci mają możliwość uczestnictwa, wyrażania opinii i czucia się docenianymi niezależnie od pochodzenia kulturowego, umiejętności językowych, płci czy potrzeb edukacyjnych. W ten sposób klasy stają się przestrzeniami, w których dzieci nie tylko uczą się o demokracji teoretycznie, ale także doświadczają demokratycznego uczestnictwa w praktyce.

Uzgodnienia **klasowe**

Uzgodnienia klasowe to wspólnie opracowane oczekiwania, które pomagają tworzyć bezpieczne, pełne szacunku i inkluzywne środowisko edukacyjne.

W przeciwieństwie do zasad narzucanych wyłącznie przez nauczycieli, uzgodnienia klasowe zachęcają do uczestnictwa dzieci w procesach decyzyjnych i pomagają im czuć się odpowiedzialnymi za społeczność klasową. Poprzez demokratyczne uczestnictwo dzieci zaczynają rozumieć, że zasady dotyczą nie tylko kontroli i dyscypliny, ale także współpracy, sprawiedliwości, szacunku i wspólnej odpowiedzialności.

Badania w edukacji demokratycznej podkreślają, że gdy dzieci aktywnie uczestniczą w tworzeniu uzgodnień klasowych, chętniej rozumieją ich cel i czują się zmotywowane do ich przestrzegania (Halstead & Taylor, 2000).

Ten partycypacyjny proces wzmacnia również poczucie przynależności i sprawczości dzieci, ponieważ uznają, że ich głosy i opinie są cenne w społeczności klasowej.

Uzgodnienia klasowe mogą obejmować:

- Słuchanie, gdy inni mówią
- Szanowanie różnic
- Czekanie na swoją kolej
- Pomaganie kolegom
- Sprawiedliwe dzielenie się materiałami
- Używanie uprzejmego języka

Wspólne opracowywanie uzgodnień promuje również ważne umiejętności demokratyczne, takie jak komunikacja, negocjacja, współpraca i rozwiązywanie problemów. Nauczyciele odgrywają kluczową rolę w facylitowaniu dyskusji, zachęcaniu wszystkich dzieci do uczestnictwa i zapewnieniu, że uzgodnienia są inkluzywne i zrozumiałe dla wszystkich.

W demokratycznych klasach uzgodnienia klasowe są często prezentowane wizualnie poprzez plakaty, rysunki lub symbole, aby były dostępne dla młodszych dzieci. Uzgodnienia powinny być regularnie przeglądane poprzez refleksję i dyskusję, aby dzieci rozumiały, że zasady są częścią wspólnej i ewoluującej kultury klasowej, a nie stałymi instrukcjami narzuconymi przez autorytet.

Sprawiedliwe a niesprawiedliwe sytuacje

Rozumienie sprawiedliwości jest centralnym aspektem rozwoju moralnego i społecznego dzieci. Małe dzieci są bardzo wrażliwe na sprawiedliwość i często reagują emocjonalnie, gdy czują się wykluczone, ignorowane lub traktowane nierówno. Doświadczenia sprawiedliwości i niesprawiedliwości pomagają dzieciom rozwijać empatię, poczucie sprawiedliwości, współpracę i szacunek dla innych.

Zgodnie z Teorią Domen (Turiel, 1983; Nucci, 2001) dzieci są zdolne do rozróżniania między kwestiami moralnymi, takimi jak sprawiedliwość i krzywda, a zasadami konwencjonalnymi opartymi na oczekiwaniach społecznych. Dzieci generalnie uważają niesprawiedliwe traktowanie za złe, nawet gdy nie ma wyraźnej zasady tego zabraniającej. Na przykład wykluczanie kogoś z zabawy, niedawanie równych kolejek lub różne traktowanie kolegów może być postrzegane przez dzieci jako niesprawiedliwe, ponieważ takie działania negatywnie wpływają na dobrostan innych.

Omawianie sprawiedliwych i niesprawiedliwych sytuacji w klasie zachęca dzieci do refleksji nad:

- Jak działania wpływają na innych
- Znaczeniem równości i inkluzji
- Szacunkiem dla praw i uczestnictwa
- Rozwiązywaniem konfliktów i empatią

Nauczyciele mogą wspierać rozumienie sprawiedliwości przez dzieci, wykorzystując opowiadanie historii, odgrywanie ról, karty obrazkowe i dyskusje klasowe oparte na sytuacjach z życia codziennego.

Pytania takie jak:

- "Jak byś się czuł/a w tej sytuacji?"
- "Czy wszyscy byli traktowani równo?"
- "Co uczyniłoby to bardziej sprawiedliwym?"

pomagają dzieciom rozwijać krytyczne myślenie i rozumienie emocjonalne

Ważne jest również, aby edukatorzy modelowali sprawiedliwość we własnych praktykach. Dzieci obserwują, jak nauczyciele rozdzielają uwagę, stosują zasady, rozwiązują konflikty i włączają różne głosy w dyskusjach klasowych. Konsekwentne, pełne szacunku i przejrzyste zachowanie nauczyciela znacząco przyczynia się do tworzenia demokratycznego i opartego na zaufaniu środowiska klasowego.

Poprzez eksplorację sprawiedliwych i niesprawiedliwych sytuacji dzieci stopniowo uczą się, że sprawiedliwość jest związana nie tylko z równym traktowaniem, ale także z rozumieniem różnych potrzeb, perspektyw i doświadczeń w społeczności.

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 1: Tworzenie uzgodnień klasowych

Cel

Zaangażowanie dzieci w opracowywanie wspólnych zasad klasowych poprzez demokratyczne uczestnictwo.

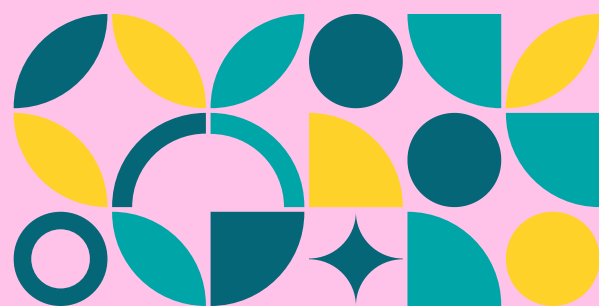
Procedura

1. Rozpocznij od dyskusji grupowej o tym, dlaczego zasady są ważne.
2. Zapytaj dzieci:
 - Co pomaga nam czuć się bezpiecznie?
 - Co pomaga wszystkim się uczyć?
 - Jak powinniśmy się nawzajem traktować?
3. Zapisz pomysły dzieci na dużym plakacie.
4. Wspólnie wybierzcie 5-6 ważnych uzgodnień klasowych.
5. Zaproś dzieci do ozdobienia i podpisania plakatu z uzgodnieniami.

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Ćwiczą uczestnictwo i współpracę
- Rozumieją wspólną odpowiedzialność
- Rozwijają poczucie współwłasności zasad klasowych
- Doświadczają demokratycznego podejmowania decyzji

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 2: Sprawiedliwe czy niesprawiedliwe?

Cel

Pomoc dzieciom w identyfikowaniu i omawianiu sprawiedliwości w codziennych sytuacjach.

Materiały

Karty obrazkowe lub krótkie historie przedstawiające różne sytuacje

Procedura

1. Przedstaw sytuacje takie jak:

- Jedno dziecko zawsze wybiera zabawę
- Ktoś nie dostaje kolejki
- Równe dzielenie się materiałami

2. Zapytaj dzieci, czy sytuacja jest sprawiedliwa czy niesprawiedliwa.

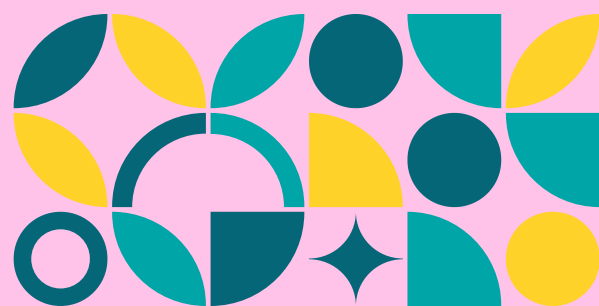
3. Zachęć do dyskusji:

- Dlaczego jest sprawiedliwa/niesprawiedliwa?
- Jak mogą się czuć te osoby?
- Co mogłoby uczynić sytuację bardziej sprawiedliwą?

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Rozwijają empatię
- Rozpoznają pojęcia sprawiedliwości i niesprawiedliwości
- Ćwiczą wyrażanie opinii z szacunkiem
- Wzmacniają umiejętności krytycznego myślenia

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 3: Głosowanie w klasie

Cel

Wprowadzenie dzieci w proste demokratyczne procesy decyzyjne.

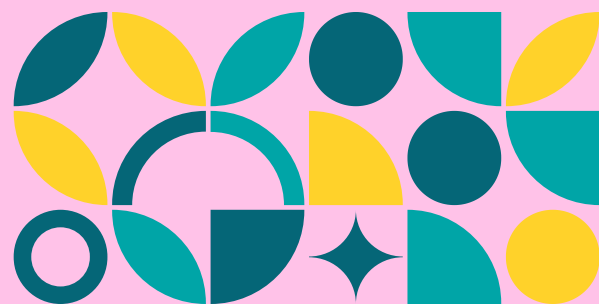
Procedura

1. Przedstaw dwie lub trzy propozycje zajęć klasowych.
2. Wyjaśnij, że każde dziecko ma jeden głos.
3. Dzieci głosują za pomocą naklejek, rąk lub kartek.
4. Wspólnie policzcie głosy i ogłoście wynik.
5. Omówcie:
 - Dlaczego głosowanie jest ważne?
 - Jak szanujemy decyzję grupy?

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Poznają podstawy demokratycznego uczestnictwa
- Rozumieją równość w podejmowaniu decyzji
- Szanują decyzje większości
- Rozwijają umiejętności komunikacji i słuchania

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 4: Odgrywanie ról na temat sprawiedliwości

Cel

Zachęcenie dzieci do refleksji nad sprawiedliwością poprzez dramat.

Procedura

Dzieci odgrywają krótkie scenki dotyczące:

- Dzielenia się
- Czekania na swoją kolej
- Wykluczania innych
- Pomagania kolegom

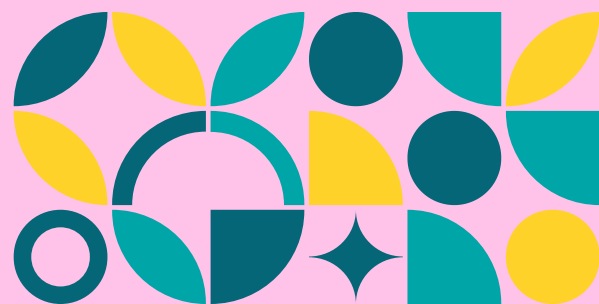
Po każdym odgrywaniu ról omówcie:

- Czy zachowanie było sprawiedliwe?
- Jak czuły się postacie?
- Co można było zrobić inaczej?

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Rozwijają empatię i rozumienie emocjonalne
- Ćwiczą rozwiązywanie konfliktów
- Reflektują nad zachowaniem pełnym szacunku
- Doskonalą umiejętności komunikacji społecznej

2. Prawa i Obowiązki

Rozumienie praw dzieci w edukacji demokratycznej

Prawa dzieci są fundamentalnym elementem edukacji demokratycznej i inkluzywnych środowisk edukacyjnych. Koncepcja dzieci jako podmiotów praw jest silnie związana z Konwencją ONZ o prawach dziecka (UNCRC), która uznaje, że dzieci nie tylko potrzebują ochrony i opieki, ale są również aktywnymi obywatelami z głosem, opiniami i prawami do uczestnictwa. Prawa dzieci obejmują prawo do edukacji, ochrony, uczestnictwa, bezpieczeństwa, wolności wypowiedzi oraz szacunku dla ich godności i tożsamości (UNCRC, 1989).

W demokratycznych środowiskach edukacyjnych prawa dzieci nie są nauczane tylko teoretycznie, ale są również praktykowane w codziennym życiu szkolnym. Badania nad edukacją demokratyczną podkreślają, że dzieci uczą się wartości demokratycznych najskuteczniej, gdy aktywnie doświadczają uczestnictwa, dialogu, szacunku i wspólnej odpowiedzialności w społeczności klasowej. Demokratyczne szkoły i partycypacyjne środowiska edukacyjne zachęcają dzieci do wyrażania opinii, współdecydowania i współpracy z innymi przy jednoczesnym poszanowaniu praw szerszej społeczności.

Najnowsze badania podkreślają również, że prawa dzieci powinny być rozumiane relacyjnie i w kontekście społeczności. Dzieci rozwijają sprawczość i uczestnictwo poprzez znaczące interakcje z rówieśnikami, nauczycielami, rodzinami i lokalnymi społecznościami. Środowiska edukacyjne promujące przynależność, reprezentację i uczestnictwo pomagają dzieciom czuć się szanowanymi i docenianymi, jednocześnie wzmacniając ich pewność siebie i zaangażowanie obywatelskie.

Edukacja demokratyczna wykracza zatem poza tradycyjne podejścia skoncentrowane na nauczycielu i wspiera środowiska edukacyjne skoncentrowane na dziecku, w których dzieci są zachęcane do aktywnego uczestnictwa w kształtowaniu swoich doświadczeń edukacyjnych. Podejście to uznaje dzieci za zdolnych aktorów społecznych, którzy mogą znacząco przyczyniać się do życia klasowego i relacji społecznych.

Obowiązki w klasie i **społeczność**

Podczas gdy dzieci mają prawa, edukacja demokratyczna podkreśla również znaczenie obowiązków. Prawa i obowiązki są ściśle ze sobą powiązane, ponieważ uczestnictwo w demokratycznej społeczności wymaga wzajemnego szacunku, współpracy, empatii i troski o innych. Dzieci stopniowo uczą się, że ich działania wpływają na dobrostan kolegów, nauczycieli, rodzin i szerszej społeczności.

Obowiązki pomagają dzieciom zrozumieć, że wspólne życie i uczenie się wiąże się ze wspólnymi oczekiwaniami i zbiorową odpowiedzialnością. W środowisku klasowym obowiązki mogą obejmować:

- Szanowanie opinii i uczuć innych
- Słuchanie, gdy inni mówią
- Dbanie o materiały klasowe
- Kooperatywne uczestnictwo w zajęciach grupowych
- Pomaganie kolegom
- Przestrzeganie wspólnych uzgodnień klasowych

Poprzez te doświadczenia dzieci zaczynają rozumieć, że demokratyczne uczestnictwo obejmuje zarówno wolność, jak i odpowiedzialność. Klasa staje się małą demokratyczną społecznością, w której dzieci ćwiczą komunikację, współpracę, rozwiązywanie konfliktów i wspólne podejmowanie decyzji.

Badania nad uczestnictwem i demokratycznym szkolnictwem podkreślają, że dzieci rozwijają kompetencje obywatelskie, gdy otrzymują znaczące możliwości przyczyniania się do swoich społeczności. Uczestnictwo wspiera rozwój pewności siebie, autonomii, empatii i odpowiedzialności społecznej.

Obowiązki w klasie i **społeczność**

Rola nauczycieli jest szczególnie ważna w tworzeniu kultur klasowych opartych na prawach i inkluzji. Edukatorzy powinni tworzyć bezpieczne i pełne szacunku środowiska, w których dzieci czują się komfortowo wyrażając opinie, zadając pytania i uczestnicząc w decyzjach ich dotyczących. Nauczyciele modelują również wartości demokratyczne poprzez pełną szacunku komunikację, sprawiedliwość, inkluzję i konsekwentne zachowanie.

Ponadto obowiązki nie powinny być przedstawiane jedynie jako zobowiązania narzucone przez dorosłych, ale jako część troski o społeczność klasową i szanowania praw innych. W ten sposób dzieci uczą się, że prawa i obowiązki współdziałają, tworząc inkluzywne, kooperatywne i demokratyczne środowiska edukacyjne.

Edukacja demokratyczna podkreśla również znaczenie zaangażowania społecznego. Dzieci powinny być zachęcane do rozumienia swojej roli nie tylko w klasie, ale także w rodzinach, szkołach, sąsiedztwie i społeczeństwie. Uczestnictwo w projektach społecznych, zajęciach współpracy i wspólnych inicjatywach pomaga dzieciom łączyć wartości demokratyczne z sytuacjami z życia codziennego i wzmacnia ich poczucie przynależności i aktywnego obywatelstwa.

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 1: Mój kwiat praw

Cel

Wprowadzenie dzieci w podstawowe prawa w prosty i wizualny sposób.

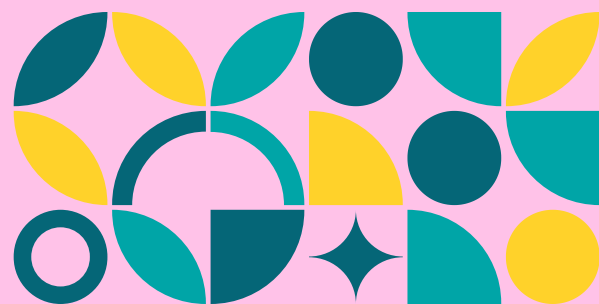
Procedura

1. Daj każdemu dziecku szablon kwiatu
2. W każdym płatku dzieci rysują lub piszą jedno prawo (np. prawo do zabawy, prawo do nauki, prawo do bezpieczeństwa)
3. Omówcie, dlaczego każde prawo jest ważne

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Rozpoznają podstawowe prawa dzieci
- Reflektują nad własnymi potrzebami i doświadczeniami
- Rozwijają świadomość szacunku i godności

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 2: Pomocnicy odpowiedzialni

Cel

Zachęcanie do odpowiedzialności i współpracy w klasie.

Procedura

1. Stwórz cotygodniowe role pomocników klasowych, takie jak:

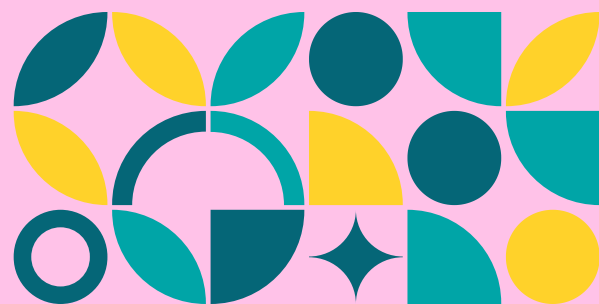
- Organizator materiałów
- Opiekun roślin
- Prowadzący dyskusję
- Pomocnik porządkowy

2. Rotuj obowiązki między dziećmi.

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Rozwijają odpowiedzialność i samodzielność
- Doświadczają uczestnictwa w życiu klasowym
- Ćwiczą współpracę i pracę zespołową

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 3: Gra w dopasowywanie praw i obowiązków

Cel

Pomoc dzieciom w zrozumieniu związku między prawami a obowiązkami.

Procedura

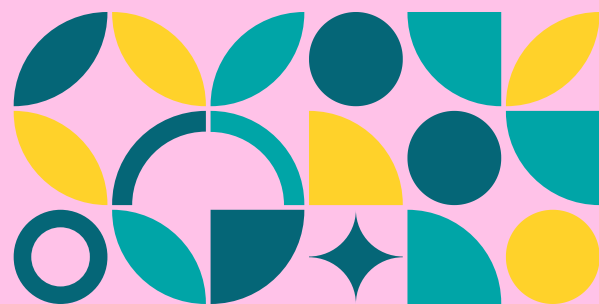
Dzieci dopasowują karty, takie jak:

- "Prawo do bycia wysłuchanym" -> "Obowiązek słuchania innych"
- "Prawo do zabawy" -> "Obowiązek włączania innych"
- "Prawo do nauki" -> "Obowiązek szanowania klasy"

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Rozumieją związek między prawami a obowiązkami
- Rozwijają empatię i poczucie sprawiedliwości
- Wzmacniają umiejętności krytycznego myślenia

3. Uczestnictwo i głos

Uczestnictwo i głos są centralnymi zasadami edukacji demokratycznej. Dzieci powinny nie tylko uczyć się o demokracji teoretycznie, ale także doświadczać demokratycznego uczestnictwa w codziennym życiu klasowym. Demokratyczne klasy zachęcają dzieci do wyrażania opinii, dzielenia się pomysłami, zadawania pytań i wnoszenia wkładu w decyzje ich dotyczące. Gdy dzieci czują się wysłuchane i szanowane, rozwijają pewność siebie, odpowiedzialność, umiejętności komunikacyjne i silniejsze poczucie przynależności.

Badania nad pedagogiką demokratyczną podkreślają, że aktywne uczestnictwo wspiera zaangażowanie dzieci, motywację i rozwój społeczny. Demokratyczne środowiska edukacyjne promują współpracę, równość, dialog i wzajemny szacunek między nauczycielami a uczniami. Zamiast postrzegać dzieci jako biernych odbiorców wiedzy, edukacja demokratyczna uznaje je za aktywnych współtwórców procesu edukacyjnego (Malazonia, 2023).

Wyrażanie opinii jest ważną częścią rozwoju tożsamości dzieci i uczenia się obywatelskiego. Dzieci potrzebują możliwości komunikowania myśli, uczuć i preferencji w bezpiecznych i wspierających środowiskach. Dyskusje klasowe, opowiadanie historii, projekty współpracy i zajęcia refleksyjne pomagają dzieciom ćwiczyć wyrażanie siebie z szacunkiem i pewnością siebie.

Jednocześnie demokratyczne uczestnictwo wymaga również słuchania innych. Słuchanie jest fundamentalną umiejętnością społeczną i demokratyczną, ponieważ pomaga dzieciom rozumieć różne perspektywy, rozwijać empatię i skutecznie współpracować z rówieśnikami. Demokratyczne klasy zachęcają zatem do pełnego szacunku dialogu, w którym wszystkie głosy są cenione, a dzieci uczą się, że uczestnictwo obejmuje zarówno mówienie, jak i słuchanie.

Proste procesy decyzyjne, takie jak głosowanie klasowe, wspólne wybieranie zajęć lub omawianie uzgodnień klasowych, wprowadzają dzieci w demokratyczne uczestnictwo w praktyczny sposób. Te doświadczenia pomagają dzieciom zrozumieć pojęcia takie jak równość, sprawiedliwość, wspólna odpowiedzialność i zbiorowe podejmowanie decyzji. Uczestnictwo w podejmowaniu decyzji wzmacnia również poczucie sprawczości i współwłasności dzieci w społeczności klasowej.

Nauczyciele odgrywają kluczową rolę w facylitowaniu inkluzywnego uczestnictwa, zapewniając, że wszystkie dzieci czują się komfortowo, włączając nieśmiałyh uczniów, dzieci o różnych umiejętnościach językowych lub wymagające dodatkowego wsparcia. Inkluzywne demokratyczne uczestnictwo pomaga dzieciom zrozumieć, że każdy głos ma znaczenie i że różnorodność opinii wzbogaca środowisko edukacyjne.

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 1: Krąg rozmów

Cel

Zachęcanie do pełnej szacunku komunikacji i aktywnego słuchania.

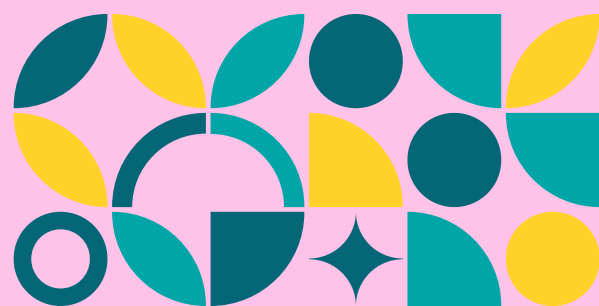
Procedura

1. Dzieci siedzą w kręgu
2. Tylko dziecko trzymające "przedmiot do mówienia" może się wypowiadać
3. Inne dzieci słuchają bez przerywania
4. Tematy mogą obejmować uczucia, pomysły klasowe lub wspólne doświadczenia

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Rozwijają umiejętności słuchania
- Uczą się pełnej szacunku komunikacji
- Budują pewność siebie w wyrażaniu opinii

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 2: Kąciki opinii

Cel

Zachęcanie do krytycznego myślenia i dialogu.

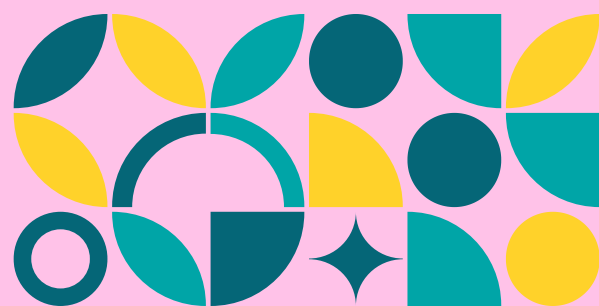
Procedura

1. Oznacz kąciki klasy:
 - Zgadzam się
 - Nie zgadzam się
 - Nie jestem pewien/pewna
2. Przeczytaj proste stwierdzenia, takie jak:
 - "Wszyscy powinni zawsze grać w tę samą grę"
 - "Ważne jest, aby słuchać innych"
3. Dzieci przechodzą do kącika odpowiadającego ich opinii
4. Zaproś do dyskusji o różnych punktach widzenia

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Ćwiczą wyrażanie opinii z szacunkiem
- Rozumieją różne perspektywy
- Wzmacniają umiejętności komunikacji i rozumowania

4. Wspólnota i przynależność

Poczucie wspólnoty i przynależności jest niezbędne dla dobrostanu emocjonalnego dzieci, ich uczestnictwa i uczenia się. Edukacja demokratyczna podkreśla, że klasy powinny funkcjonować jako inkluzywne społeczności, w których dzieci czują się bezpiecznie, szanowane, doceniane i związane z innymi. Wspólnota w edukacji odnosi się do relacji opartych na współpracy, zaufaniu, wzajemnym wsparciu i wspólnej odpowiedzialności. Dzieci rozwijają poczucie przynależności, gdy czują się akceptowane i włączone w środowisko klasowe. Pozytywne społeczności klasowe zachęcają do uczestnictwa, empatii, współpracy i szacunku dla różnorodności.

Badania podkreślają, że współpracujące środowiska edukacyjne wspierają demokratyczne uczestnictwo poprzez zachęcanie do interakcji, równości i wspólnych doświadczeń edukacyjnych. Demokratyczne klasy promują współpracę zamiast rywalizacji i pomagają dzieciom zrozumieć, że uczenie się jest procesem zbiorowym (Malazonia, 2023). Szanowanie różnorodności jest również kluczowym elementem edukacji demokratycznej. Dzieci spotykają się z różnicami związanymi z językiem, kulturą, zdolnościami, strukturami rodzinnymi, zainteresowaniami i doświadczeniami. Inkluzywne klasy pomagają dzieciom zrozumieć, że różnorodność wzbogaca społeczność i że każda osoba zasługuje na szacunek i równe uczestnictwo.

Interesujące wyniki badań pokazują, że uczenie się oparte na współpracy:

- Poprawia umiejętności komunikacyjne i społeczne dzieci
- Wzmacnia empatię i relacje rówieśnicze
- Zwiększa uczestnictwo i zaangażowanie
- Wspiera rozwiązywanie problemów i krytyczne myślenie
- Zachęca do równego uczestnictwa wśród uczniów (Malazonia, 2023)

Współpraca i praca zespołowa pomagają dzieciom uczyć się, jak pracować razem nad wspólnymi celami, rozwiązywać problemy zbiorowo i wspierać się nawzajem. Poprzez zajęcia grupowe, projekty współpracy i interakcje rówieśnicze dzieci zaczynają rozumieć, że społeczności stają się silniejsze, gdy jednostki współpracują z szacunkiem i w sposób inkluzywny.

Nauczyciele znacząco przyczyniają się do budowania społeczności klasowych poprzez modelowanie szacunku, empatii, sprawiedliwości i inkluzywnego zachowania. Tworzenie możliwości współpracy, wspólnych obowiązków i refleksji grupowej pomaga wzmacniać poczucie przynależności i zbiorowej odpowiedzialności dzieci.

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 1: Moja mapa społeczności

Cel

Pomoc dzieciom w identyfikowaniu różnych społeczności, do których należą.

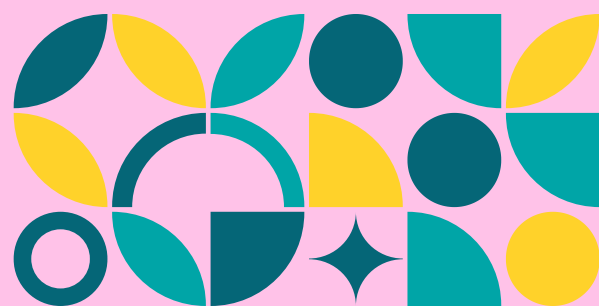
Procedura

1. Dzieci rysują siebie w centrum strony
2. Wokół siebie dodają społeczności, takie jak:
 - Rodzina
 - Szkoła
 - Przyjaciele
 - Sąsiedztwo
 - Kluby lub grupy
3. Omówcie, jak społeczności pomagają i wspierają ludzi

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Rozumieją pojęcie społeczności
- Reflektują nad przynależnością i relacjami
- Rozpoznają więzi z innymi

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 2: Wyzwanie budowania zespołu

Cel

Wzmocnienie umiejętności współpracy i pracy zespołowej.

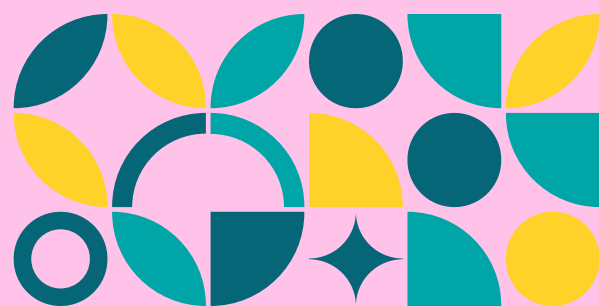
Procedura

1. Podziel dzieci na małe grupy
2. Daj każdej grupie wyzwanie współpracy, takie jak:
 - Budowanie wieży
 - Układanie puzzli
 - Tworzenie rysunku grupowego
3. Zachęcaj do współpracy i wspólnego podejmowania decyzji

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Ćwiczą współpracę
- Doskonalą umiejętności komunikacyjne
- Uczą się strategii rozwiązywania problemów
- Pozytywnie doświadczają pracy zespołowej

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykład 3: Krąg opowieści o różnorodności

Cel

Zachęcanie do szacunku dla różnorodności i inkluzji.

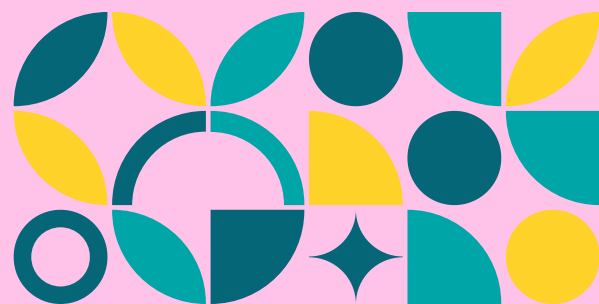
Procedura

1. Przeczytaj historię o różnorodności, przyjaźni lub inkluzji.
2. Omówcie podobieństwa i różnice między ludźmi.
3. Zaproś dzieci do podzielenia się czymś wyjątkowym o sobie.

Efekty uczenia się

Dzieci:

- Rozwijają szacunek dla różnorodności
- Wzmacniają empatię i inkluzję
- Doceniają różne perspektywy

Angażowanie rodziców i rodzin

Rodziny odgrywają centralną rolę w rozwoju społecznym i demokratycznym dzieci. Szkoły powinny zatem tworzyć możliwości aktywnego uczestnictwa rodziców i opiekunów w procesie edukacyjnym. Silna współpraca między nauczycielami a rodzinami wspiera dobrostan emocjonalny dzieci, wzmacnia komunikację i promuje spójność między wartościami szkolnymi a domowymi.

Przykłady zaangażowania rodzin mogą obejmować:

- Dni uczestnictwa rodziców
- Warsztaty rodzinne i sesje opowiadania historii
- Wspólne zajęcia klasowe
- Projekty domowe związane z tematami demokratycznymi
- Rodzinne dyskusje o sprawiedliwości, szacunku i uczestnictwie

Zachęcanie do uczestnictwa rodzin pomaga również dzieciom zrozumieć, że wartości demokratyczne są istotne w codziennym życiu i relacjach poza klasą.

Współpraca ze społecznościami lokalnymi

Partnerstwa ze społecznościami lokalnymi zapewniają dzieciom autentyczne doświadczenia edukacyjne i możliwości łączenia wartości demokratycznych z sytuacjami z życia codziennego.

Szkoły mogą współpracować z:

- Lokalnymi organizacjami i NGO
- Centrami społecznymi
- Bibliotekami i instytucjami kulturalnymi
- Lokalnymi artystami i profesjonalistami
- Przedstawicielami władz lokalnych i liderami społeczności

Te współpracy pomagają dzieciom eksplorować pojęcia takie jak współpraca, uczestnictwo, inkluzja i odpowiedzialność społeczna w znaczący i praktyczny sposób.

Zajęcia angażujące społeczność mogą obejmować:

- Wizyty w lokalnych instytucjach
- Projekty poprawy społeczności
- Inicjatywy ekologiczne
- Zajęcia międzypokoleniowe
- Lokalne wydarzenia kulturalne

Poprzez te doświadczenia dzieci uczą się, że społeczności funkcjonują dzięki współpracy, wspólnej odpowiedzialności i aktywnemu uczestnictwu.

Przykłady praktyczne i zajęcia

Przykłady praktyk angażowania społeczności

Rady klasowe

Rady klasowe to regularne spotkania, na których dzieci omawiają pomysły, dzielą się obawami, rozwiązują problemy i uczestniczą w decyzjach dotyczących życia klasowego. Rady zachęcają do aktywnego uczestnictwa, pełnego szacunku dialogu i wspólnej odpowiedzialności.

Projekty społeczne

Dzieci mogą uczestniczyć w prostych projektach społecznych, takich jak:

- Kampanie recyklingowe
- Zajęcia ogrodnicze w szkole
- Inicjatywy życzliwości i inkluzji
- Projekty charytatywne lub zbiórki

Te zajęcia wzmacniają współpracę, empatię i zaangażowanie społeczne.

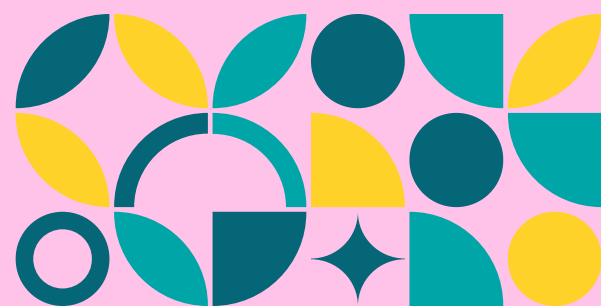
Zapraszanie lokalnych interesariuszy

Szkoły mogą zapraszać członków społeczności, takich jak:

- Rodzice i dziadkowie
- Artyści i autorzy
- Liderzy społeczności
- Pracownicy służby zdrowia
- Przedstawiciele NGO

Te interakcje wzbogacają doświadczenia edukacyjne dzieci i pomagają im zrozumieć znaczenie uczestnictwa i współpracy w społeczeństwie.

Zaangażowanie społeczne wspiera rozwój aktywnego obywatelstwa, pomagając dzieciom doświadczać demokracji jako przeżywanej i wspólnej praktyki, a nie tylko teoretycznego pojęcia.

Umiejętność korzystania z mediów i uczenie się demokratyczne

Dzieci coraz częściej spotykają się z informacjami za pośrednictwem mediów cyfrowych, telewizji i platform internetowych. Choć małe dzieci mogą jeszcze nie korzystać z mediów społecznościowych samodzielnie, często są narażone na informacje za pośrednictwem dorosłych i szerszego otoczenia.

Edukacja demokratyczna może wspierać rozwój wczesnej umiejętności korzystania z mediów, zachęcając dzieci do zadawania pytań takich jak:

- Skąd wiemy, że coś jest prawdą?
- Czy różni ludzie mogą opowiadać tę samą historię inaczej?
- Dlaczego ważne jest słuchanie różnych perspektyw?
- Jak możemy sprawdzić informacje?

Rozwijanie tych umiejętności wspiera krytyczne myślenie, odpowiedzialne uczestnictwo i świadome podejmowanie decyzji, które są ważnymi elementami demokratycznego obywatelstwa.

5. Wytyczne do planów lekcji

Skuteczne planowanie lekcji jest niezbędne dla pomyślnego wdrażania edukacji demokratycznej w przedszkolach i szkołach podstawowych. Dobrze ustrukturyzowane plany lekcji pomagają edukatorom tworzyć znaczące, inkluzywne i angażujące doświadczenia edukacyjne wspierające uczestnictwo dzieci, współpracę, krytyczne myślenie i rozwój społeczno-emocjonalny.

W edukacji demokratycznej planowanie lekcji powinno wykraczać poza przekazywanie wiedzy i koncentrować się na aktywnym uczestnictwie, dialogu, współpracy i uczeniu się przez doświadczenie. Lekcje powinny zachęcać dzieci do wyrażania opinii, słuchania innych, wspólnego rozwiązywania problemów i refleksji nad doświadczeniami. Zajęcia powinny być elastyczne, skoncentrowane na dziecku i dostosowane do zróżnicowanych potrzeb, zainteresowań i poziomów rozwojowych uczniów.

Planując lekcje, edukatorzy powinni tworzyć bezpieczne i inkluzywne środowiska edukacyjne, w których każde dziecko czuje się szanowane, doceniane i zachęcane do uczestnictwa. Nauczyciele powinni również uwzględniać dobrostan emocjonalny dzieci, ich pochodzenie kulturowe, umiejętności językowe i indywidualne style uczenia się przy wyborze zajęć i strategii nauczania.

Struktura lekcji

Dobrze ustrukturyzowana lekcja pomaga dzieciom pozostać zaangażowanymi i wspiera płynne przejścia między zajęciami. Lekcje edukacji demokratycznej powinny obejmować możliwości uczestnictwa, interakcji, refleksji i wspólnego uczenia się.

Zalecana struktura lekcji obejmuje:

- Wprowadzenie / Rozgrzewka
- Zajęcia główne
- Refleksja i dyskusja
- Podsumowanie / Kontynuacja

Struktura **lekcji**

A. Wprowadzenie / Rozgrzewka

Lekcja rozpoczyna się angażującym wprowadzeniem, które aktywizuje wcześniejszą wiedzę dzieci i budzi zainteresowanie tematem.

Przykłady:

- Krótka dyskusja
- Opowiadanie historii
- Burza mózgów
- Materiały wizualne
- Piosenki lub zabawy ruchowe

Wprowadzenie powinno pomóc dzieciom czuć się komfortowo i zmotywowanym do uczestnictwa.

B. Zajęcia główne

Główna część lekcji obejmuje interaktywne i partycypacyjne doświadczenia edukacyjne związane z celami lekcji.

Zajęcia mogą obejmować:

- Dyskusje grupowe
- Odgrywanie ról
- Gry kooperacyjne
- Zadania rozwiązywania problemów
- Zajęcia z głosowaniem
- Zajęcia artystyczne lub twórcze

Nauczyciele powinni zachęcać do komunikacji, współpracy i równego uczestnictwa podczas całego zajęcia.

C. Refleksja i dyskusja

Refleksja jest ważnym elementem demokratycznego uczenia się, ponieważ pomaga dzieciom krytycznie myśleć o swoich doświadczeniach, emocjach i interakcjach.

Pytania refleksyjne mogą obejmować:

- Czego się dzisiaj nauczyliśmy?
- Jak współpracowaliśmy?
- Jak się czuliście podczas zajęć?
- Co było łatwe lub trudne?
- Co zrobilibyście inaczej następnym razem?

Refleksja wspiera samoświadomość, empatię i umiejętności komunikacyjne.

Struktura **lekcji**

D. Podsumowanie / Kontynuacja

Lekcja powinna kończyć się krótkim podsumowaniem lub uspokajającym zajęciem wzmacniającym kluczowe punkty nauki.

Możliwe zajęcia kontynuacyjne:

- Rysowanie refleksji
- Uzgodnienia klasowe
- Zajęcia domowe z rodzinami
- Prowadzenie dziennika
- Dzielenie się w grupie

Ustalanie celów uczenia się

Cele uczenia się opisują, co dzieci powinny wiedzieć, rozumieć lub umieć zrobić po zakończeniu lekcji. Cele pomagają nauczycielom utrzymać koncentrację i wspierają skuteczną ocenę.

W edukacji demokratycznej cele powinny dotyczyć:

- Wiedzy
- Umiejętności
- Postaw i wartości

Cele powinny być:

- Jasne i proste
- Dostosowane do wieku
- Obserwowalne i osiągalne
- Związane z uczestnictwem, współpracą, inkluzją i wartościami demokratycznymi

Przykłady celów uczenia się

Dzieci będą potrafiły:

- Wyrażać opinie z szacunkiem
- Identyfikować sprawiedliwe i niesprawiedliwe zachowania
- Uczestniczyć w grupowym podejmowaniu decyzji
- Współpracować z kolegami
- Aktywnie słuchać podczas dyskusji

Struktura **lekcji**

Dobór zajęć dostosowanych do wieku

Zajęcia powinny odpowiadać potrzebom rozwojowym dzieci, ich zainteresowaniom, zdolności koncentracji i umiejętnościom. Małe dzieci uczą się najskuteczniej poprzez aktywne, praktyczne i zabawowe doświadczenia.

Przy wyborze zajęć edukatorzy powinni uwzględniać:

- Wiek i poziom rozwojowy
- Umiejętności językowe
- Zdolność koncentracji
- Różnorodność kulturową
- Inkluzję i dostępność
- Możliwości ruchu i kreatywności

Dla młodszych dzieci (4–6 lat):

- Stosuj materiały wizualne i opowiadanie historii
- Włączaj ruch i zabawę
- Utrzymuj proste instrukcje
- Stosuj krótkie i interaktywne zajęcia

Dla starszych dzieci (7–10 lat):

- Wprowadzaj więcej dyskusji i refleksji
- Stosuj wspólne rozwiązywanie problemów
- Zachęcaj do samodzielnego myślenia
- Włączaj bardziej ustrukturyzowaną pracę grupową

Zajęcia powinny zachęcać do równego uczestnictwa i zapewniać wszystkim dzieciom możliwość wnoszenia wkładu.

Standardowy plan lekcji

szablon

Tytuł lekcji

Jasny i angażujący tytuł związany z tematem lekcji.

Grupa wiekowa

Określ zalecany przedział wiekowy dla zajęć.

Przykład:

Wiek 4–6 lat lub Wiek 7–10 lat

Cele uczenia się

Określ, co dzieci powinny wiedzieć, rozumieć lub zademonstrować po zakończeniu lekcji.

Przykład:

- Dzieci zidentyfikują przykłady sprawiedliwości
- Dzieci będą ćwiczyć pełną szacunku komunikację
- Dzieci będą uczestniczyć we wspólnym podejmowaniu decyzji

Materiały

Wymień wszystkie materiały i zasoby potrzebne do lekcji.

Przykłady:

- Karty obrazkowe
- Książki z historyjkami
- Materiały plastyczne
- Karteczki samoprzylepne
- Karty do głosowania

Czas trwania

Podaj szacowany czas lekcji.

Przykład:

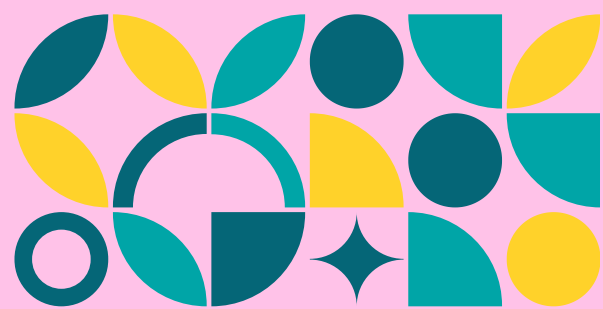
30–45 minut

Zajęcia krok po kroku

Opisz przebieg lekcji jasno i sekwencyjnie.

Przykład:

1. Dyskusja wprowadzająca
2. Główne zajęcie grupowe
3. Krąg refleksji
4. Podsumowanie i zakończenie

Standardowy plan lekcji

szablon

Refleksja / Dyskusja

Dołącz pytania refleksyjne zachęcające dzieci do myślenia o swoich doświadczeniach i uczuciach.

Przykładowe pytania:

- Jak się czułeś/aś podczas zajęć?
- Czy wszyscy byli włączeni?
- Co pomogło nam współpracować?

Ocena / Pytania

Ocena w edukacji demokratycznej powinna koncentrować się na uczestnictwie, współpracy, rozumieniu i refleksji, a nie tylko na poprawnych odpowiedziach.

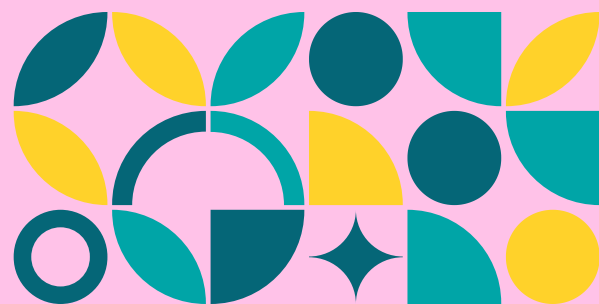
Nauczyciele mogą oceniać:

- Uczestnictwo w dyskusjach
- Zdolność do współpracy
- Pełną szacunku komunikację
- Rozumienie pojęć
- Zaangażowanie podczas zajęć

Metody oceny mogą obejmować:

- Obserwację
- Pytania refleksyjne
- Dyskusje grupowe
- Proste zajęcia z informacją zwrotną
- Rysunki lub odpowiedzi twórcze

Elastyczne i refleksyjne podejście do oceny pomaga nauczycielom lepiej zrozumieć rozwój społecznego, emocjonalnego i demokratycznego uczenia się dzieci.

6. Filozofia dla dzieci w edukacji demokratycznej

Struktura sesji P4C

Filozofia dla dzieci (P4C) to podejście edukacyjne zachęcające dzieci do krytycznego myślenia, wyrażania pomysłów, zadawania pytań i uczestnictwa we wspólnym dialogu. Zamiast koncentrować się na znajdowaniu jednej poprawnej odpowiedzi, P4C tworzy możliwości eksploracji pojęć, refleksji nad doświadczeniami i rozwijania umiejętności rozumowania poprzez dyskusję i dociekanie (Lipman, 2003).

Typowa sesja P4C przebiega według ustrukturyzowanego, ale elastycznego procesu wspierającego uczestnictwo, refleksję i myślenie filozoficzne.

1. Bodziec

Sesja zwykle rozpoczyna się bodźcem zachęcającym do ciekawości i dyskusji. Bodźce mogą obejmować:

- Historie
- Obrazy
- Pacynki
- Krótkie filmy
- Zajęcia dramatyczne
- Sytuacje z życia codziennego

Bodziec wprowadza pojęcie lub dylemat, który dzieci mogą wspólnie eksplorować.

2. Cicha refleksja

Dzieci otrzymują czas na indywidualne przemyślenie bodźca przed rozpoczęciem dyskusji. Cicha refleksja pomaga dzieciom uporządkować myśli, dostrzec powiązania i przygotować pomysły do dialogu.

3. Generowanie pytań

Dzieci są zachęcane do formułowania własnych pytań na podstawie bodźca. Ten etap jest centralny dla P4C, ponieważ promuje współwłasność uczenia się i wspiera ciekawość oraz uczestnictwo dzieci.

Filozofia dla dzieci w edukacji demokratycznej

4. Wybór pytania

Grupa wspólnie wybiera jedno lub więcej pytań do dyskusji. Ten demokratyczny proces pozwala dzieciom ćwiczyć słuchanie, negocjację i podejmowanie decyzji.

5. Dialog filozoficzny

Dzieci uczestniczą w prowadzonej dyskusji, w której dzielą się pomysłami, wyjaśniają rozumowanie, zadają pytania uzupełniające i z szacunkiem wyrażają niezgodę. Nauczyciel pełni rolę facylitatora, a nie wykładowcy.

6. Refleksja nad myśleniem

Na końcu sesji dzieci zastanawiają się nad:

- Jak myślały
- Dlaczego zmieniły lub utrzymały swoje opinie
- Jak grupa współpracowała
- Czego nauczyły się od innych

Refleksja wspiera rozwój metapoznawczy i pomaga dzieciom stać się bardziej świadomymi swoich procesów myślowych (Lipman, 2003).

Rodzaje pytań w P4C

Jedną z głównych cech P4C jest nacisk na otwarte pytania filozoficzne. Pytania te nie mają jednej poprawnej odpowiedzi i zachęcają do głębszej refleksji, dialogu i rozumowania.

Pytania dzieci w P4C często dotyczą:

Pojęcie

- Co to jest sprawiedliwość?
- Co to jest przyjaźń?
- Co sprawia, że coś jest prawdziwe?

Etyki

- Czy kiedykolwiek można kłamać?
- Czy wszyscy powinni być zawsze traktowani równo?
- Co sprawia, że działanie jest dobre lub złe?

Logiki i rozumowania

- Czy to zawsze się zdarza?
- Czy coś może być jednocześnie prawdziwe i fałszywe?
- Co się stanie, jeśli wszyscy zrobią to samo?

Filozofia dla dzieci w edukacji demokratycznej

Tożsamość i Ja

- Co sprawia, że jestem tym, kim jestem?
- Czy ludzie mogą się zmieniać?
- Co sprawia, że ktoś należy do grupy?

W przeciwieństwie do tradycyjnych pytań klasowych, P4C unika pytań zamkniętych i zamiast tego ceni dociekanie, interpretację i rozumowanie (Lipman, 2003).

Metapoznanie w P4C

P4C silnie wspiera metapoznanie, czyli "myślenie o myśleniu". Poprzez dialog i refleksję dzieci uczą się być bardziej świadome:

- Jak rozumują
- Dlaczego mają określone przekonania
- Jak opinie mogą się zmieniać poprzez dyskusję
- Jak różne perspektywy wpływają na rozumienie

Refleksja metapoznawcza pomaga dzieciom rozwijać samoświadomość, pewność siebie i umiejętności niezależnego myślenia. Zachęca również dzieci do krytycznej oceny pomysłów zamiast biernego przyjmowania informacji (Filea, 2024).

Rozwój etyczny i moralny

Dociekanie etyczne jest centralnym aspektem Filozofii dla dzieci. P4C zachęca dzieci do eksploracji pytań moralnych i refleksji nad wartościami, sprawiedliwością, empatią i odpowiedzialnością.

Dzieci badają:

- Dylematy etyczne
- Zasady moralne
- Pytania o sprawiedliwość i inkluzję
- Różne perspektywy na dobro i zło

Poprzez dyskusję i wspólne rozumowanie dzieci rozwijają rozumienie etyczne i wzmacniają empatię, komunikację i umiejętności krytycznego myślenia (Filea, 2024; Gregory et al., 2017). Co ważne, P4C nie ma na celu dostarczania dzieciom "poprawnych" odpowiedzi moralnych. Zamiast tego zachęca do przemyślanej refleksji, pełnego szacunku dialogu i uzasadnionego osądu.

Filozofia dla dzieci w edukacji demokratycznej

Strategie klasowe w P4C

Instytut Rozwoju Filozofii dla Dzieci (IAPC) opracował kilka praktycznych strategii klasowych wspierających wyobraźnię, dialog, rozumowanie i dociekanie filozoficzne we wczesnej edukacji.

Wykorzystanie pacynek w P4C

Wiele historii i zajęć P4C jest zaprojektowanych z wykorzystaniem pacynek. Pacynki odgrywają ważną rolę, ponieważ:

- Tworzą wyobraźniowe środowisko edukacyjne
- Zmniejszają strach dzieci przed popełnianiem błędów
- Zachęcają do uczestnictwa i dyskusji
- Pomagają dzieciom czuć się emocjonalnie bezpiecznie podczas dialogu

Pacynki funkcjonują podobnie do rozpoczynania historii słowami "Dawno, dawno temu...", ponieważ sygnalizują wejście w twórczą i refleksyjną przestrzeń, w której dzieci czują się swobodnie w eksplorowaniu pomysłów i wyrażaniu opinii.

Wywoływanie korekt poprzez pacynki

Pacynki mogą celowo wypowiadać absurdalne, niepoprawne lub nielogiczne stwierdzenia, aby zachęcić do rozumowania dzieci.

Na przykład:

- "Jeśli jestem wyższy od ciebie, to muszę być starszy od ciebie"
- "Jeśli dzisiaj jest jutro, to wczoraj jest przyszły tydzień"

Dzieci są zachęcane do:

- Identyfikowania tego, co jest niepoprawne
- Wyjaśniania swojego rozumowania
- Dyskusji o tym, dlaczego stwierdzenie nie ma sensu

Ta strategia zachęca do logicznego myślenia, pewności siebie i aktywnego uczestnictwa.

Filozofia dla dzieci w edukacji demokratycznej

Powtarzanie historii

W P4C powtarzanie jest postrzegane jako ważna strategia uczenia się, szczególnie we wczesnej edukacji. Dzieci często proszą o wysłuchanie tej samej historii wielokrotnie, a to powtarzanie wspiera:

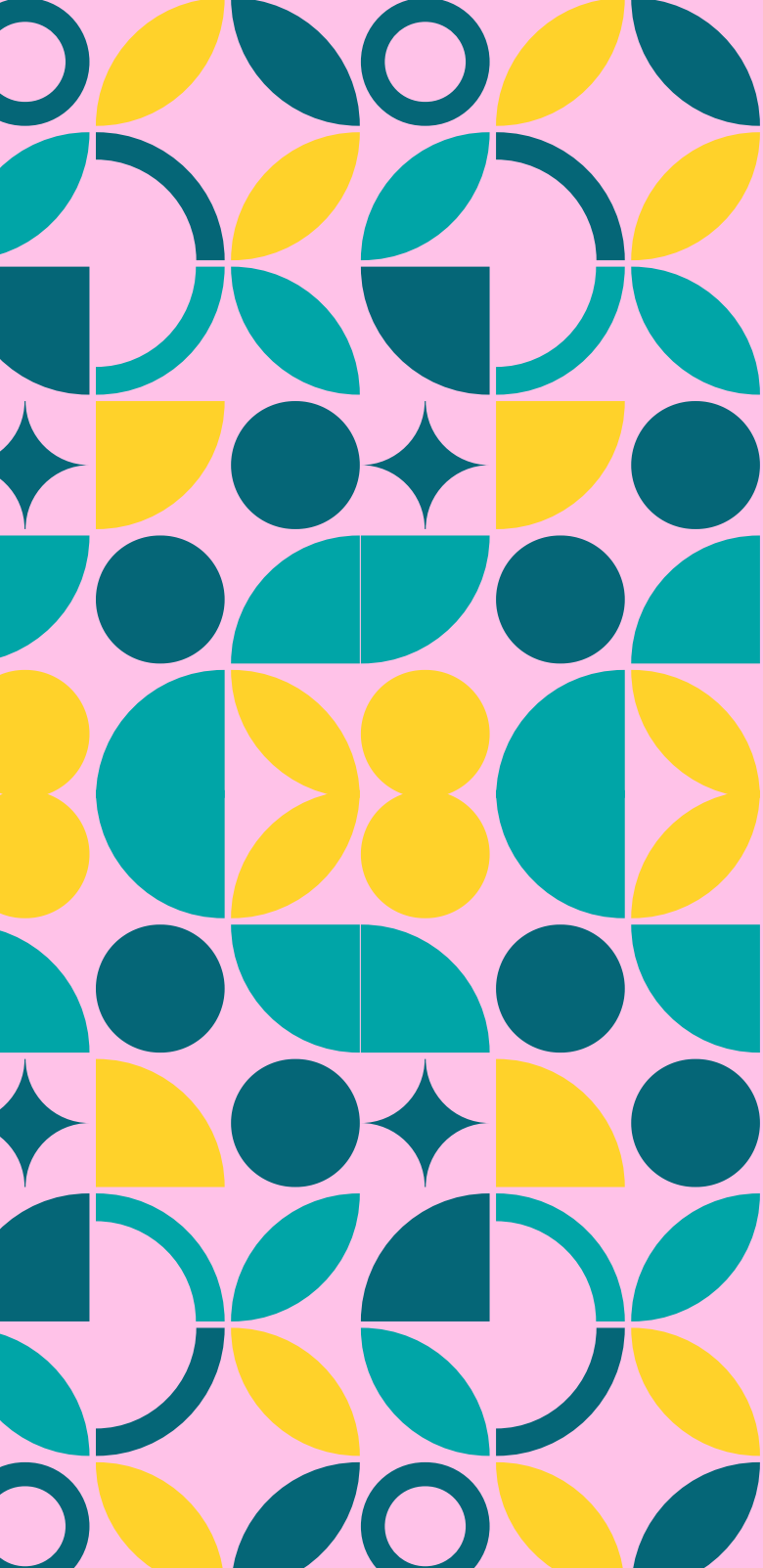
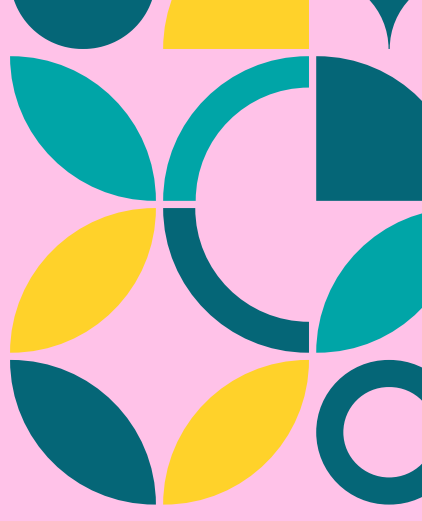
- Głębsze zrozumienie
- Zaznajomienie się z pojęciami
- Antycypację dialogu
- Pewność siebie w uczestnictwie
- Refleksję nad znaczeniem

Znajome historie pozwalają dzieciom mniej koncentrować się na zapamiętywaniu wydarzeń, a bardziej na eksplorowaniu pomysłów, pytań i interpretacji.

SEKCJA C

WSPARCIE DLA NAUCZYZCIELI

1. Strategie **Nauczania**

Strategie nauczania dla demokratycznych klas

Edukacja demokratyczna jest najskuteczniejsza, gdy dzieci aktywnie uczestniczą w procesie edukacyjnym, zamiast biernie odbierać informacje. Nauczyciele odgrywają zatem ważną rolę w tworzeniu środowisk edukacyjnych zachęcających do uczestnictwa, dialogu, współpracy i krytycznej refleksji.

Różnorodne metody skoncentrowane na dziecku i partycypacyjne mogą wspierać demokratyczne uczenie się w codziennej praktyce edukacyjnej.

Opowiadanie historii

Historie zapewniają dzieciom możliwości eksplorowania wartości, emocji, relacji i sytuacji społecznych w bezpieczny i przystępny sposób. Poprzez opowiadanie historii dzieci mogą reflektować nad tematami takimi jak sprawiedliwość, inkluzja, przyjaźń, odpowiedzialność, różnorodność i podejmowanie decyzji. Edukatorzy mogą wykorzystywać historie jako punkt wyjścia do dyskusji, odgrywania ról lub ćwiczeń refleksyjnych zachęcających dzieci do wyrażania opinii i rozważania różnych perspektyw.

Odgrywanie ról

Odgrywanie ról pozwala dzieciom doświadczać sytuacji z różnych punktów widzenia i rozwijać empatię, umiejętności komunikacyjne i strategie rozwiązywania konfliktów. Odgrywając scenariusze z życia codziennego, dzieci mogą eksplorować pojęcia demokratyczne, takie jak uczestnictwo, współpraca, sprawiedliwość i szacunek dla innych. Odgrywanie ról pomaga również dzieciom ćwiczyć rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji w wspierającym środowisku.

Dyskusje grupowe

Ustrukturyzowane dyskusje zachęcają dzieci do wyrażania pomysłów, słuchania innych i angażowania się w pełen szacunku dialog. Poprzez prowadzone rozmowy dzieci uczą się, że różne opinie mogą współistnieć i że niezgoda może być zarządzana konstruktywnie. Nauczyciele powinni tworzyć atmosferę, w której wszystkie dzieci czują się bezpiecznie, aby wносить wkład, i w której każdy głos jest ceniony.

Strategie **Nauczania**

Strategie nauczania dla demokratycznych klas

Uczenie się kooperatywne

Zajęcia uczenia się kooperatywnego zachęcają dzieci do wspólnej pracy nad wspólnym celem. Zamiast rywalizować ze sobą, dzieci uczą się dzielić obowiązkami, wspierać rówieśników, negocjować rozwiązania i celebrować zbiorowe osiągnięcia. Te doświadczenia pomagają rozwijać odpowiedzialność społeczną, wzajemny szacunek i poczucie przynależności w grupie.

Gry i zajęcia twórcze

Uczenie się przez zabawę jest szczególnie ważne we wczesnej edukacji i szkole podstawowej.

Gry, projekty artystyczne, muzyka, zajęcia ruchowe i zadania twórcze zapewniają angażujące możliwości eksplorowania wartości demokratycznych w praktyce.

Zajęcia twórcze mogą wspierać uczestnictwo, wyrażanie siebie, współpracę i krytyczne myślenie, jednocześnie czyniąc uczenie się przyjemnym i znaczącym.

Tworzenie inkluzywnego środowiska edukacyjnego

Niezależnie od stosowanych metod, nauczyciele powinni zapewnić, że zajęcia są dostępne i inkluzywne dla wszystkich dzieci.

Szczególną uwagę należy zwrócić na zachęcanie do uczestnictwa cichszych dzieci, dzieci o różnym pochodzeniu językowym lub kulturowym oraz dzieci z dodatkowymi potrzebami wsparcia.

Demokratyczne nauczanie dotyczy nie tylko treści nauczanych, ale także sposobu, w jaki odbywa się uczenie.

Dzieci uczą się wartości demokratycznych najskuteczniej, gdy doświadczają szacunku, uczestnictwa, współpracy i inkluzji w codziennych interakcjach w klasie.

2. Wytyczne dotyczące **inkluzji**

Promowanie inkluzji w edukacji demokratycznej

Edukacja demokratyczna może być skuteczna tylko wtedy, gdy wszystkie dzieci mają znaczące możliwości uczestnictwa, wnoszenia wkładu i poczucia przynależności. Inkluzja nie jest zatem dodatkowym elementem demokratycznego uczenia się, lecz jedną z jego podstawowych zasad.

Dzieci wnoszą do środowiska edukacyjnego różnorodne doświadczenia, tożsamości, języki, zdolności, pochodzenie rodzinne i perspektywy. Edukatorzy powinni aktywnie tworzyć warunki zapewniające równe uczestnictwo i uznawać różnorodność za cenny zasób edukacyjny.

Inkluzywna klasa zachęca każde dziecko do wyrażania poglądów, pełnego szacunku angażowania się z innymi i uczestnictwa w procesach decyzyjnych. Nauczyciele powinni zwracać szczególną uwagę na dzieci zagrożone wykluczeniem, marginalizacją lub niedostateczną reprezentacją.

Demokracja, inkluzja i głosy mniejszości

Edukacja demokratyczna dąży do zapewnienia, że wszystkie dzieci czują się reprezentowane, doceniane i mogą w pełni uczestniczyć w życiu klasowym. Jest to szczególnie ważne dla dzieci należących do grup mniejszościowych, które mogą doświadczać wykluczenia, uprzedzeń lub barier w uczestnictwie.

Edukatorzy mogą wzmacniać kulturę demokratyczną, tworząc środowiska edukacyjne, w których różne języki, kultury, tradycje i doświadczenia są uznawane za cenny wkład w społeczność klasową.

Dzieci powinny mieć możliwość widzenia siebie odzwierciedlonych w materiałach edukacyjnych, dyskusjach klasowych i zajęciach szkolnych. Jednocześnie wszystkie dzieci odnoszą korzyści z poznawania różnych perspektyw i doświadczeń.

Poprzez aktywne włączanie głosów mniejszości edukatorzy pomagają budować przynależność, wzajemny szacunek i równe uczestnictwo, które są niezbędnymi fundamentami społeczeństw demokratycznych.

Rozpoznawanie i kwestionowanie stereotypów

Dzieci są narażone na stereotypy za pośrednictwem mediów, codziennych rozmów i środowisk społecznych. Stereotypy te mogą dotyczyć płci, pochodzenia etnicznego, języka, religii, niepełnosprawności, pochodzenia rodzinnego lub innych cech.

Edukacja demokratyczna zachęca dzieci do kwestionowania założeń i rozumienia, że jednostek nie należy oceniać na podstawie stereotypów grupowych.

Nauczyciele mogą wspierać ten proces poprzez:

- zachęcanie do ciekawości zamiast osądzania
- omawianie różnic z szacunkiem
- przedstawianie różnorodnych wzorców do naśladowania
- kwestionowanie zachowań wykluczających
- tworzenie możliwości wzajemnego uczenia się od siebie

Pomaganie dzieciom w rozpoznawaniu stereotypów przyczynia się do tworzenia bardziej inkluzywnych, pełnych szacunku i demokratycznych środowisk edukacyjnych.

Zapobieganie dyskryminacji i wykluczeniu

Demokratyczne środowiska edukacyjne opierają się na zasadzie, że wszystkie dzieci zasługują na równy szacunek i możliwości uczestnictwa.

Edukatorzy odgrywają ważną rolę w rozpoznawaniu i reagowaniu na sytuacje, w których dzieci mogą być wykluczone, marginalizowane lub traktowane niesprawiedliwie z powodu ich pochodzenia, języka, tożsamości, zdolności lub sytuacji rodzinnej.

Gdy dochodzi do dyskryminacji lub wykluczenia, nauczyciele mogą wykorzystać te sytuacje jako okazje edukacyjne, zachęcając do empatii, refleksji i konstruktywnego dialogu.

Tworzenie kultury, w której wszystkie dzieci czują się bezpiecznie, szanowane i włączone, pomaga wzmocniać wartości demokratyczne i wspiera pozytywne relacje społeczne.

Lista kontrolna refleksji dla edukatorów

Uczestnictwo i dostępność

- ☐ Czy wszystkie dzieci mogą znacząco uczestniczyć w zajęciach?
- ☐ Czy zidentyfikowano i usunięto potencjalne bariery w uczestnictwie?
- ☐ Czy oferowane są różne sposoby uczestnictwa (mówienie, rysowanie, pisanie, ruch, praca w małych grupach)?
- ☐ Czy zajęcia można dostosować do różnych potrzeb i zdolności edukacyjnych?

Różnorodność i reprezentacja

- ☐ Czy różne pochodzenie kulturowe, językowe, społeczne i rodzinne jest uznawane i szanowane?
- ☐ Czy materiały edukacyjne odzwierciedlają różnorodność w pozytywny i inkluzyjny sposób?
- ☐ Czy stereotypy lub uprzedzenia są kwestionowane, gdy się pojawiają?
- ☐ Czy przykłady i studia przypadków są odpowiednie dla dzieci z różnych środowisk?

Lista kontrolna refleksji dla edukatorów

Język i komunikacja

- ☐ Czy bariery językowe są odpowiednio uwzględniane?
- ☐ Czy używany jest jasny, dostosowany do wieku i inkluzywny język?
- ☐ Czy dzieci mają wystarczające możliwości wyrażania się w sposób dla nich komfortowy?
- ☐ Czy w razie potrzeby dostępne są wsparcie wizualne lub alternatywne metody komunikacji?

Włączanie głosów mniejszości

- ☐ Czy cichsze dzieci są zachęcane i wspierane w wnoszeniu wkładu?
- ☐ Czy głosy mniejszości są aktywnie włączane i cenione?
- ☐ Czy dzieci mają możliwość dzielenia się różnymi perspektywami i doświadczeniami?
- ☐ Czy każde dziecko jest traktowane z równym szacunkiem niezależnie od pochodzenia, tożsamości czy zdolności?

Lista kontrolna refleksji dla edukatorów

Klimat klasowy

- ☐ Czy dzieci czują się bezpiecznie wyrażając opinie i zadając pytania?
- ☐ Czy pełna szacunku niezgoda jest zachęcana i modelowana?
- ☐ Czy empatia, aktywne słuchanie i współpraca są promowane w całym procesie edukacyjnym?
- ☐ Czy każde dziecko doświadcza poczucia przynależności w grupie?

Powyższe pytania mogą wspierać edukatorów w planowaniu, wdrażaniu i refleksji nad demokratycznymi zajęciami edukacyjnymi

Kluczowa zasada

Inkluzywna edukacja demokratyczna nie polega na traktowaniu każdego dziecka w dokładnie taki sam sposób. Oznacza raczej rozpoznawanie indywidualnych potrzeb i zapewnienie, że każde dziecko ma sprawiedliwe możliwości uczestnictwa, uczenia się i wnoszenia wkładu.

Gdy dzieci doświadczają szacunku, uznania i przynależności w codziennym środowisku edukacyjnym, chętniej rozwijają wartości demokratyczne, empatię i zaangażowanie w uczestnictwo w społeczeństwie.

3. Wskazówki dotyczące zarządzania różnorodnością

Przyjmowanie różnorodności w demokratycznych środowiskach edukacyjnych

Różnorodność jest naturalną i cenną cechą każdej grupy edukacyjnej. Dzieci różnią się zdolnościami, zainteresowaniami, stylami uczenia się, językami, pochodzeniem kulturowym, doświadczeniami i poziomem pewności siebie. Edukacja demokratyczna uznaje te różnice nie za przeszkody, lecz za możliwości uczenia się, współpracy i rozwoju osobistego.

Nauczyciele odgrywają ważną rolę w tworzeniu inkluzywnych środowisk, w których każde dziecko czuje się szanowane, doceniane i zdolne do wnoszenia wkładu.

Strategie dla klas o zróżnicowanych zdolnościach

Dzieci rozwijają się w różnym tempie i posiadają różne mocne strony. Skuteczne demokratyczne uczenie się wymaga zatem elastycznych i zróżnicowanych podejść.

Edukatorzy mogą wspierać grupy o zróżnicowanych zdolnościach poprzez:

- Oferowanie zajęć o różnym poziomie złożoności
- Stosowanie metod uczenia się kooperatywnego pozwalających dzieciom wносить wkład zgodnie z ich mocnymi stronami
- Łączenie pracy indywidualnej, w parach i grupowej
- Zapewnianie dodatkowego wsparcia w razie potrzeby bez izolowania dzieci od grupy
- Celebrowanie wysiłku, postępów i uczestnictwa zamiast koncentrowania się wyłącznie na wynikach
- Zachęcanie do wzajemnego uczenia się i wsparcia między dziećmi

Klasy o zróżnicowanych zdolnościach mogą zapewnić cenne możliwości uczenia się współpracy, empatii i doceniania różnych mocnych stron i perspektyw.

Wskazówki dotyczące zarządzania Różnorodnością

Wspieranie dzieci z ograniczonymi umiejętnościami językowymi

Różnice językowe nigdy nie powinny stawać się barierami w uczestnictwie. Dzieci z ograniczoną biegłością w języku nauczania mogą nadal aktywnie wносить wkład, gdy zapewnione jest odpowiednie wsparcie.

Nauczyciele mogą wspierać uczestnictwo poprzez:

- Używanie jasnego, prostego i dostosowanego do wieku języka.
- Zapewnianie materiałów wizualnych, obrazów, symboli i demonstracji.
- Zachęcanie do niewerbalnych form uczestnictwa, takich jak rysowanie, odgrywanie lub używanie pomocy wizualnych.
- Dawanie dodatkowego czasu na zrozumienie i odpowiedź.
- Stosowanie zajęć w parach i małych grupach tworzących mniej onieśmielające środowisko komunikacyjne.
- Docenianie wielojęzyczności i zachęcanie dzieci do dzielenia się aspektami ich tła językowego.

Gdy dzieci czują, że ich język i tożsamość są szanowane, chętniej uczestniczą z pewnością siebie w demokratycznych procesach edukacyjnych.

Zachęcanie nieśmiałych lub mniej aktywnych uczniów

Nie wszystkie dzieci czują się komfortowo mówiąc przed grupą lub otwarcie wyrażając opinie. Demokratyczne uczestnictwo powinno zatem obejmować różne formy zaangażowania.

Edukatorzy mogą zachęcać cichsze dzieci poprzez:

- Tworzenie bezpiecznej i wspierającej atmosfery klasowej
- Stosowanie dyskusji w małych grupach przed rozmowami na forum klasy
- Dawanie dzieciom czasu na przemyślenie przed odpowiedzią
- Oferowanie alternatywnych sposobów uczestnictwa, takich jak rysowanie, pisanie, głosowanie lub używanie podpowiedzi wizualnych
- Pozytywne i pełne szacunku uznawanie wkładu
- Unikanie presji lub zawstydzania, gdy dzieci nie chcą od razu mówić

Uczestnictwo powinno być rozumiane szerzej niż częste mówienie. Uważne słuchanie, przemyślana refleksja i wnoszenie wkładu na różne sposoby są również cennymi formami demokratycznego zaangażowania.

Wskazówki dotyczące zarządzania różnorodnością

Kluczowa zasada

Edukacja demokratyczna nie wymaga, aby każde dziecko uczestniczyło w ten sam sposób. Jej celem jest raczej tworzenie warunków, w których każde dziecko może uczestniczyć w sposób znaczący, zgodnie ze swoimi zdolnościami, potrzebami i okolicznościami.

Poprzez rozpoznawanie i docenianie różnorodności edukatorzy pomagają dzieciom rozwijać empatię, szacunek, inkluzję i umiejętności potrzebne do życia i uczestnictwa w zróżnicowanych społeczeństwach demokratycznych.

4. Narzędzia Oceny

Ocenianie uczenia się demokratycznego

Ocena w edukacji demokratycznej powinna wspierać uczenie się, refleksję i uczestnictwo, a nie koncentrować się wyłącznie na osiągnięciach akademickich. Celem jest zrozumienie, jak dzieci angażują się w procesy demokratyczne, rozwijają kompetencje społeczne i emocjonalne oraz stosują wartości demokratyczne w codziennych interakcjach.

Ponieważ wiele kompetencji demokratycznych przejawia się poprzez zachowanie, komunikację i współpracę, ocena powinna być ciągła, oparta na obserwacji i dostosowana do poziomu rozwojowego.

Nauczyciele są zachęceni do stosowania różnorodnych metod oceny koncentrujących się na uczestnictwie, rozumieniu, współpracy i rozwoju osobistym dzieci.

Listy kontrolne obserwacji

Obserwacja jest jednym z najskuteczniejszych narzędzi oceny uczenia się demokratycznego, szczególnie w przypadku młodszych dzieci.

Edukatorzy mogą obserwować, czy dzieci:

- Aktywnie uczestniczą w dyskusjach i zajęciach
- Słuchają innych z szacunkiem
- Wyrażają opinie i pomysły z pewnością siebie
- Szanują różne punkty widzenia
- Współpracują z rówieśnikami podczas zajęć grupowych
- Dzielą się obowiązkami i wnoszą wkład w zadania zbiorowe
- Wykazują empatię i troskę o innych
- Konstruktywnie angażują się w rozwiązywanie konfliktów

Listy kontrolne obserwacji mogą pomóc nauczycielom dokumentować postępy w czasie i identyfikować obszary wymagające dodatkowego wsparcia.

Narzędzia Oceny

Wskaźniki uczestnictwa

Uczestnictwo jest centralnym elementem edukacji demokratycznej. Ocena powinna zatem koncentrować się nie tylko na tym, czy dzieci są obecne, ale także na tym, jak angażują się w zajęcia edukacyjne i procesy demokratyczne.

Możliwe wskaźniki obejmują:

- Gotowość do wnoszenia pomysłów i opinii
- Aktywne zaangażowanie w dyskusje i pracę grupową
- Zdolność do dokonywania wyborów i brania odpowiedzialności
- Szacunek dla uzgodnionych zasad i decyzji grupowych
- Pewność siebie w wyrażaniu osobistych poglądów
- Zdolność do słuchania i konstruktywnego reagowania na innych

Wskaźniki uczestnictwa powinny być interpretowane elastycznie, uznając, że dzieci uczestniczą na różne sposoby i na różnych poziomach

Ocena oparta na refleksji

Refleksja zachęca dzieci do myślenia o swoich doświadczeniach, procesach uczenia się i relacjach z innymi.

Edukatorzy mogą wspierać refleksję poprzez pytania takie jak:

- Czego się dzisiaj nauczyłeś/aś?
- Co było dla ciebie łatwe lub trudne?
- Jak przyczyniłeś/aś się do pracy grupy?
- Jak grupa podejmowała decyzje?
- Jak się czułeś/aś podczas zajęć?
- Co zrobiłbyś/zrobiłabyś inaczej następnym razem?

Zajęcia refleksyjne pomagają dzieciom rozwijać samoświadomość, krytyczne myślenie i głębsze rozumienie demokratycznego uczestnictwa.

Narzędzia **Oceny**

Proste zajęcia z informacją zwrotną

Regularna informacja zwrotna dostarcza cennych informacji o doświadczeniach dzieci i wspiera ciągłe doskonalenie zajęć edukacyjnych.

Metody informacji zwrotnej dostosowane do wieku mogą obejmować:

- Zajęcia kciuk w górę / kciuk w dół
- Karty emocji lub skale uśmiechów
- Kartki wyjściowe z prostymi pytaniami
- Rysowanie lub twórcze zadania refleksyjne
- Kręgi refleksji grupowej
- Rundy informacji zwrotnej jednym słowem

Zajęcia z informacją zwrotną powinny być krótkie, dostępne i zaprojektowane tak, aby zachęcać do uczciwego uczestnictwa.

Obszary oceny

Oceniając uczenie się demokratyczne, nauczyciele mogą skupić się na trzech kluczowych wymiarach:

Zaangażowanie

- Czy dziecko aktywnie uczestniczy?
- Czy dziecko wykazuje zainteresowanie i ciekawość?
- Czy dziecko chętnie wnosi pomysły i opinie?

Rozumienie

- Czy dziecko wykazuje rozumienie pojęć demokratycznych, takich jak sprawiedliwość, uczestnictwo, szacunek i odpowiedzialność?
- Czy dziecko potrafi stosować te pojęcia w codziennych sytuacjach?

Współpraca

- Czy dziecko konstruktywnie współpracuje z innymi?
- Czy dziecko słucha, kooperuje i wspiera rówieśników?
- Czy dziecko pozytywnie przyczynia się do grupowego podejmowania decyzji i rozwiązywania problemów?

Kluczowa zasada

Ocena w edukacji demokratycznej powinna być wspierająca, inkluzywna i zorientowana na rozwój. Celem nie jest ocenianie dzieci, lecz pomaganie im w rozwijaniu wiedzy, umiejętności, postaw i wartości potrzebnych do aktywnego uczestnictwa w życiu demokratycznym.

Łącząc obserwację, refleksję, wskaźniki uczestnictwa i zajęcia z informacją zwrotną, edukatorzy mogą uzyskać holistyczne rozumienie demokratycznego uczenia się i rozwoju dzieci.

5. Wyzwania w klasie

Zarządzanie trudnymi sytuacjami w uczeniu się demokratycznym

Demokratyczne środowiska edukacyjne zachęcają do uczestnictwa, dialogu i współpracy. Jednak edukacja demokratyczna obejmuje również nawigowanie niezgody, konfliktu, wykluczenia i różnych perspektyw. Edukatorzy potrzebują zatem strategii konstruktywnego reagowania na trudne sytuacje przy jednoczesnym utrzymaniu inkluzywnego i pełnego szacunku środowiska edukacyjnego.

Co jeśli dzieci się nie zgadzają?

Niezgoda nie jest problemem do unikania, lecz istotną częścią uczenia się demokratycznego. Dzieci powinny nauczyć się, że ludzie mogą mieć różne opinie, jednocześnie traktując się nawzajem z szacunkiem.

Edukatorzy mogą wspierać dzieci, zachęcając do aktywnego słuchania, pomagając im konstruktywnie artykułować swoje poglądy i facylitując sprawiedliwe procesy decyzyjne. Zamiast dążyć do natychmiastowego konsensusu, nauczyciele powinni pomagać dzieciom zrozumieć, że demokratyczne uczestnictwo obejmuje dialog, negocjację i kompromis.

Kluczowy przekaz: Demokracja nie wymaga, aby wszyscy się zgadzali; wymaga, aby wszyscy byli wysłuchani

Co jeśli jedno dziecko dominuje w dyskusji?

Niektóre dzieci są z natury bardziej pewne siebie i otwarte niż inne. Demokratyczne uczestnictwo oznacza zapewnienie, że wszystkie dzieci mają możliwość wnoszenia wkładu.

Edukatorzy mogą stosować ustrukturyzowane techniki dyskusji, takie jak kręgi rozmów, przedmioty do mówienia, systemy kolejności, dyskusje w parach lub pracę w małych grupach, aby stworzyć zrównoważone uczestnictwo. Nauczyciele powinni pozytywnie uznawać wkład, jednocześnie aktywnie zapraszając cichsze dzieci do dzielenia się pomysłami.

Kluczowy przekaz: Każdy głos ma znaczenie, nie tylko ten najgłośniejszy

5. Wyzwania w Klasie

Co jeśli dzieci wykluczają inne dziecko?

Wykluczenie może występować celowo lub nieumyślnie i stanowi ważną okazję edukacyjną dotyczącą sprawiedliwości, empatii i przynależności.

Nauczyciele powinni reagować na wykluczenie natychmiast i zachęcać dzieci do refleksji nad tym, jak wykluczenie wpływa na innych. Zajęcia promujące przyjmowanie perspektywy, współpracę i wspólną odpowiedzialność mogą pomóc dzieciom rozwijać postawy inkluzywne.

Kluczowy przekaz: Demokratyczne społeczności wzmacniają się, gdy każdy czuje, że do nich należy

Co jeśli dziecko wyraża stereotypy lub uprzedzenia?

Dzieci mogą powtarzać stereotypy lub uprzedzone stwierdzenia zasłyszane gdzie indziej, nie w pełni rozumiejąc ich implikacje.

Zamiast reagować karnie, edukatorzy powinni traktować takie momenty jako okazje do uczenia się i refleksji. Pytania takie jak "Jak ktoś inny mógłby się z tym czuć?" lub "Czy to prawda dla wszystkich?" mogą zachęcać do krytycznego myślenia i empatii.

Edukacja demokratyczna promuje szacunek dla różnorodności, godności ludzkiej i równego uczestnictwa wszystkich członków społeczeństwa.

Kluczowy przekaz: Demokratyczne uczenie się kwestionuje szkodliwe idee, szanując godność każdego dziecka

Co jeśli rodzice nie zgadzają się z zajęciami demokratycznymi?

Niektóre rodziny mogą nie znać podejść edukacji demokratycznej lub kwestionować zajęcia klasowe zachęcające do uczestnictwa, dialogu lub krytycznego myślenia. Edukatorzy powinni otwarcie komunikować się z rodzicami, wyjaśniać cele edukacyjne uczenia się demokratycznego i podkreślać, że edukacja demokratyczna wspiera umiejętności takie jak współpraca, szacunek, odpowiedzialność i aktywne obywatelstwo. Konstruktywne partnerstwa między szkołami a rodzinami pomagają tworzyć spójność między doświadczeniami edukacyjnymi dzieci w szkole i w domu.

Kluczowy przekaz: Dialog i wzajemne zrozumienie są niezbędne dla udanej współpracy między edukatorami a rodzinami

6. Dostępność i użyteczność

Zapewnienie dostępnego i inkluzywnego uczenia się demokratycznego

Aby edukacja demokratyczna była znacząca, wszystkie dzieci muszą mieć możliwość uczestnictwa, wnoszenia wkładu i poczucia włączenia. Dostępność i użyteczność są zatem niezbędnymi zasadami przy planowaniu i wdrażaniu demokratycznych zajęć edukacyjnych.

Materiały edukacyjne, metody nauczania i praktyki klasowe powinny być projektowane w sposób uwzględniający zróżnicowane potrzeby edukacyjne, zdolności, style komunikacji i pochodzenie kulturowe.

Celem jest usunięcie barier w uczestnictwie i tworzenie środowisk edukacyjnych, w których każde dziecko może skutecznie się angażować.

Dostępne materiały edukacyjne

Nauczyciele powinni zapewnić, że materiały edukacyjne są jasne, dostosowane do wieku i łatwe do zrozumienia.

Dobre praktyki obejmują:

- Używanie prostego i zrozumiałego języka
- Zapewnianie wsparcia wizualnego, takiego jak obrazy, symbole, diagramy i ilustracje
- Łączenie wyjaśnień słownych z demonstracjami wizualnymi i praktycznymi
- Dzielenie złożonych zadań na mniejsze, łatwiejsze do wykonania kroki
- Podawanie przykładów związanych z codziennymi doświadczeniami dzieci
- Oferowanie materiałów w różnych formatach, gdy to możliwe

Dostępne materiały wspierają rozumienie i uczestnictwo wszystkich uczniów, w tym dzieci o różnym pochodzeniu językowym i potrzebach edukacyjnych.

Dostępność i **użyteczność**

Różnorodne sposoby uczestnictwa

Dzieci wyrażają się i uczą na różne sposoby. Uczenie się demokratyczne powinno zatem oferować różnorodne możliwości zaangażowania.

Uczestnictwo może przybierać wiele form, w tym:

- Mówienie i dyskusje grupowe
- Rysowanie i ekspresja twórcza
- Odgrywanie ról i zajęcia dramatyczne
- Zajęcia oparte na ruchu
- Praca w małych grupach i parach
- Ćwiczenia głosowania i podejmowania decyzji

Zajęcia refleksyjne z wykorzystaniem metod wizualnych lub niewerbalnych. Oferowanie różnych opcji pozwala każdemu dziecku wносить wkład zgodnie z jego mocnymi stronami i preferencjami.

Wspieranie zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych

Inkluzywna edukacja demokratyczna uznaje, że dzieci mogą wymagać różnych rodzajów i poziomów wsparcia.

Edukatorzy powinni uwzględniać:

- Różne style i preferencje uczenia się
- Potrzeby językowe i komunikacyjne
- Wymagania dotyczące dostępności fizycznej
- Różnice w uwadze i koncentracji
- Potrzeby wsparcia społecznego i emocjonalnego
- Różnorodność kulturową i językową

Elastyczność i adaptacja są ważnymi aspektami demokratycznego nauczania i pomagają zapewnić, że żadne dziecko nie jest wykluczone z uczestnictwa.

Dostępność i **użyteczność**

Tworzenie bezpiecznych i wspierających środowisk edukacyjnych

Dzieci chętniej aktywnie uczestniczą, gdy czują się bezpiecznie, szanowane i doceniane.

Nauczyciele mogą to wspierać poprzez:

- Ustalanie jasnych i pełnych szacunku uzgodnień klasowych
- Zachęcanie do pozytywnych i wspierających interakcji
- Konstruktywne reagowanie na błędy i nieporozumienia
- Reagowanie na wykluczenie, zastraszanie i zachowania dyskryminacyjne
- Promowanie empatii, aktywnego słuchania i wzajemnego szacunku
- Zapewnienie, że głos każdego dziecka jest uznawany

Pozytywny klimat klasowy wzmacnia pewność siebie dzieci i gotowość do angażowania się w procesy demokratyczne.

Użyteczność dla edukatorów

Zajęcia i materiały zawarte w tym podręczniku są zaprojektowane tak, aby były elastyczne i możliwe do dostosowania do różnych kontekstów edukacyjnych.

Edukatorzy są zachęceni do:

- Wybierania zajęć odpowiadających wiekowi i potrzebom uczniów
- Dostosowywania przykładów i dyskusji do kontekstów lokalnych
- Modyfikowania zajęć zgodnie z dostępnym czasem i zasobami
- Łączenia zajęć z istniejącymi programami nauczania
- Wykorzystywania materiałów jako inspiracji do tworzenia dodatkowych demokratycznych doświadczeń edukacyjnych

Podręcznik jest pomyślany jako praktyczny zasób wspierający zarówno doświadczonych edukatorów, jak i tych, którzy są nowi w edukacji demokratycznej.

Kluczowa zasada

Dostępność i użyteczność nie są oddzielone od edukacji demokratycznej; są jej fundamentem. Demokratyczne uczenie się może mieć miejsce tylko wtedy, gdy wszystkie dzieci mają autentyczne możliwości uczestnictwa, wyrażania siebie i wnoszenia wkładu w społeczność edukacyjną.

Tworząc dostępne, inkluzywne i przyjazne dla użytkownika środowiska edukacyjne, edukatorzy pomagają zapewnić, że wartości demokratyczne są doświadczane przez każde dziecko w praktyce, a nie tylko omawiane w teorii.

Bibliografia

Boostrom, R. (1991). The nature and functions of classroom rules. *Curriculum Inquiry*, 21(2), 193–216.

Corsaro, W. A. (1997). *The sociology of childhood*. Pine Forge Press.

Council of Europe. (2018). *Reference framework of competences for democratic culture: Volume 1 – Context, concepts and model*. Council of Europe Publishing.

Council of Europe. (2019). *Digital citizenship education handbook*. Council of Europe Publishing.

Covell, K., Howe, R. B., & McNeil, J. K. (2010). *Implementing children's human rights education in schools*. *Improving Schools*, 13(2), 117–132.

Dewey, J. (1916). *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education*. Macmillan.

Durkheim, E. (2002). *Moral education*. Dover Publications. (Original work published 1961)

Filea, E. (2024). *Philosophy for children and democratic thinking in early childhood education*. *Journal of Educational Philosophy*, 12(1), 45–59.

Gregory, M., Haynes, J., & Murrells, K. (2017). *The Routledge international handbook of philosophy for children*. Routledge.

Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). *Learning and teaching about values: A review of recent research*. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169–202.

Howe, R. B., & Covell, K. (2007). *Empowering children: Children's rights education as a pathway to citizenship*. University of Toronto Press.

Institute for the Advancement of Philosophy for Children (IAPC). (n.d.). *Preschool and early childhood curriculum*. Montclair State University.

Jackson, P. W., Boostrom, R., & Hansen, D. (1993). *The moral life of schools*. Jossey-Bass.

Bibliografia

Korczak, J. (2007). *The child's right to respect*. Council of Europe Publishing. (Original work published 1929)

Lipman, M. (2003). *Thinking in education* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Malazonia, D. (2023). *The role of collaborative learning in education for democratic citizenship*. *Cogent Education*, 10(1).
<https://doi.org/10.1080/2331186X.2023.2167299>

Nucci, L. (2001). *Education in the moral domain*. Cambridge University Press.

Nussbaum, M. C. (2010). *Not for profit: Why democracy needs the humanities*. Princeton University Press.

Pantazidis, P., & Bantiou, A. (2026). *Schools as commons: Participation, cooperation and co-governance in education*. *Education Sciences*, 16(3), 456.

Pechtelidis, Y., & Kioupiolis, A. (2020). *Education as commons: Democratic participation and collective learning*. *Global Studies of Childhood*, 10(2), 173–184.

Prout, A., & James, A. (1997). *Constructing and reconstructing childhood*. Falmer Press.

Thornberg, R. (2008). *"It's not fair!"—Voicing pupils' criticisms of school rules*. *Children & Society*, 22(6), 418–428.
<https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2007.00121.x>

Turiel, E. (1983). *The development of social knowledge: Morality and convention*. Cambridge University Press.

UNESCO. (2023). *Recommendation on education for peace, human rights and sustainable development*. UNESCO.

United Nations. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. United Nations.

Bibliografia

Williams, B. (1993). *Students' perceptions of fairness and teacher authority. Educational Psychology, 13*(3-4), 305-317.

Wood, B. E. (2025). *Children's rights: Belonging and participating in communities. Childhood, 32*(1), 45-60.

Zasoby internetowe

Korczak – pedagog. Culture.pl. Dostęp 25 czerwca 2026.
Culture.pl – Korczak pedagog

Podmiotowość dziecka. Dostęp 25 maja 2026.
Podmiotowość dziecka